

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, завідділу політологічного аналізу.

Редакційна колегія: Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, завідділу оперативної інформації, Т. Дубас, канд. наук із соц. комунікацій, завідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова.

Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua.

Ідентифікатор медіа R30-01101

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 13 2024

ЗМІСТ

Коротко про головне

Зустріч Президента України В. Зеленського з Прем'єр-міністром Угорщини В. Орбаном.....3

Звернення Президента України В. Зеленського4

Аналітика

Політичні акценти

Тарасенко Н.

Початок переговорів про вступ України до ЄС: оцінки і прогнози експертів.....5

Закіров М.

Український контекст європейської політики: саміт ЄС і новий Генеральний секретар НАТО.....15

Потіха А.

Вибори у Європарламент і формування нового керівництва Євросоюзу в оцінках експертів.....22

Горова С.
Вояж очільника Кремля до КНДР і СРВ. Експертні думки.....29

Аулін О.
Близькосхідна політика Кремля: виклики для України.....36

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України.....42
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....46
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....52
Наукові видання НАН України.....54

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Аулін О., Ауліна О.
**Аналіз використання наративних конструкцій у межах
негативного російського впливу на інформаційний простір України..57**

Коротко про головне

Зустріч Президента України В. Зеленського з Прем'єр-міністром Угорщини В. Орбаном

Головування Угорщини у ЄС, питання безпеки та угода про двосторонні відносини: В. Зеленський у Києві зустрівся з В. Орбаном.

Візит В. Орбана в Київ відбувся одразу після початку угорського головування у ЄС. «Це чітке свідчення наших спільних європейських пріоритетів. Того, як важливо повернути Україні та всій Європі справедливий мир, вирішити наявні складнощі й забезпечити нові основи для зміцнення Європи, для економічного та соціального зростання», – наголосив Президент.

В. Зеленський подякував Угорщині за підтримку українців та гуманітарну допомогу нашій країні. Він також відзначив участь цієї держави в першому Глобальному саміті миру та підтримку підсумкового комюніке. «Ми предметно обговорили, як надалі Угорщина може проявити своє лідерство в підготовці другого саміту миру. Ми бачимо можливість організувати другий саміт миру вже в цьому році, ми б дуже хотіли цього, і всю підготовчу роботу для цього можемо зробити за найближчі місяці», – акцентував глава Української держави.

Під час зустрічі сторони також обговорили співпрацю на рівні ЄС та очікування від угорського головування.

Окрему увагу приділили найбільш принциповим темам сусідських відносин: торгівля, транскордонна співпраця, інфраструктурні та енергетичні питання. Зокрема, узгодили відкриття першої української школи в Угорщині. «Фінансування цієї школи Угорська держава візьме на себе. Буде відкрито стільки українських шкіл, скільки буде потрібно. Для нас важливо, щоб українці почувалися в Угорщині як вдома», – наголосив В. Орбан.

Він також висловив сподівання на вирішення питань угорської національної меншини і відзначив усі ініціативи Президента України заради досягнення миру. Прем'єр-міністр подякував В. Зеленському за його відверту позицію та запевнив у підтримці з боку Угорщини. «Бажаю всього найкращого Україні, і під час головування Угорщини ми будемо допомагати вам у всьому, у чому зможемо», – зазначив він.

В. Орбан назвав метою свого візиту вирішення питань двосторонніх відносин. Він наголосив на бажанні Угорщини їх налагодити і в майбутньому підписати двосторонню угоду.

«Зміст нашого діалогу може стати основою для майбутнього двостороннього документа між державами, який регулюватиме всі наші взаємовідносини та може бути заснований на дзеркальному підході до двосторонніх відносин. Наші команди продовжать роботу над деталями спільних рішень», – підсумував Президент України (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2024. – 2.07*).

Звернення Президента України В. Зеленського

«Цей місяць може принести Україні ще більше сили, зокрема в захисті неба», – наголосив Президент України.

«Бажаю здоров'я, шановні українці, українки!

Коротко про цей день.

Доповідь військових вранці. Головком Сирський, начальник Генштабу Баргилевич. Про ключові фронтові напрямки, а це і Покровський, й інші на Донеччині, і Харківщина. Також обговорили деякі наші принципові рішення – кроки, які готуємо, щоб окупант втрачав більше своєї логістики, більше техніки, більше своїх надій розширити війну. Для Росії все це повинно закінчитися програшем, і тільки так програє сама ідея війни проти України. Ми робимо все для цього і зброєю, і дипломатією. Відповідні процеси йдуть пліч-о-пліч. І я дякую всім, хто проявляє достатню стійкість, достатню рішучість, достатню власну активність, у тому числі зберігаючи мобілізацію світу на нашу підтримку. Попри все. Попри будь-які політичні хвилі й зміну настроїв. Усіх у світі ми об'єднуємо тим, що прагнемо справедливості – і тільки цього – для себе, а отже, для будь-якої нації, яка може так само постраждати від зовнішньої агресії.

Сьогодні провів кілька нарад з міжнародниками: команда Офісу, МЗС. Ми детально пройшлися всіма планами на липень. І цей місяць може принести Україні ще більше сили, зокрема в захисті неба та в наближенні реальної безпеки для нашої країни. Чітко бачимо, що маємо реалізувати в перемовинах із партнерами, передусім американськими. Сьогодні ж зустрівся з делегацією Конгресу – двопартійна делегація палати представників. Подякував Америці, усім американським друзям України та міжнародного порядку, заснованого на правилах. Дуже важлива незмінна віра в те, що життя має перемогти російську війну й усі путінські ворожі амбіції. Це абсолютно можливо. Але можливо за умови збереження не лише нашої сміливості, а й сміливості партнерів. Далекобійна зброя, винищувачі для України достатньої якості та кількості, більше систем ППО – це те, що впливає на весь хід цієї війни і має впливати виключно в наших інтересах – у спільних інтересах усіх народів, які цінують життя і хочуть мирного світу. І це буде. І для цього потрібне американське лідерство. Також ми готуємо подальші спільні кроки з партнерами у Європі, і наступні місяці мають показати прогрес у наближенні України до Євросоюзу. Це і процедура скринінгу, і підготовка умов майбутнього договору про приєднання України до ЄС. Будуть і нові двосторонні безпекові угоди з нашими партнерами.

І ще одне. Щойно говорив із Президентом Гамбії. Подякував за участь представника цієї країни в першому саміті миру та за підтримку комюніке саміту. Ми вважаємо, що “Формула миру” є надійною основою для того, щоб не лише Україна, а й кожна нація світу могла зміцнити свою безпеку:

продовольчу, енергетичну – усі форми безпеки. Скоро почнеться робота відповідних груп за пунктами “Формули миру”. Ми разом з багатьма лідерами та країнами – ми зробимо все, щоб Статут ООН дійсно працював – для нас і для всіх у світі. Дякую всім, хто допомагає!

Слава Україні!» *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2024. – 1.07).*

Аналітика

Політичні акценти

Н. Тарасенко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Початок переговорів про вступ України до ЄС: оцінки і прогнози експертів

У Люксембурзі 25 червня відбулася I Міжурядова конференція між Україною та ЄС, що ознаменувала початок фактичних переговорів про членство України у Європейському Союзі. Українську делегацію очолила віцепрем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції О. Стефанішина, яка представила вступну заяву від України. «Початок переговорів щодо вступу України до ЄС є історичним моментом для українців, оскільки європейський вибір був одним з основних об'єднуючих чинників з моменту (часів) проголошення незалежності України, – наголосила урядовець. – Україна розглядає процес приєднання до ЄС як інструмент для трансформації та адаптації до стандартів, які вимагаються від усіх членів ЄС, а також для підвищення загальної ефективності й конкурентоспроможності як ЄС, так і України на міжнародному рівні. Процес вступу є каталізатором значних економічних та політичних реформ в Україні».

О. Стефанішина підкреслила, що Україна готова адаптувати законодавство ЄС у повному обсязі та створити ефективні адміністративні й судові можливості для його повного впровадження. Вона наголосила, що в процесі реформ Україна залучатиме консультації Євросоюзу та громадянського суспільства, а також висловила сподівання, що процес переговорів буде конструктивним і вступ України до ЄС захистить інтереси громадян країни. Міністр запевнила, що «Україна підтверджує своє зобов'язання забезпечити добрі відносини з країнами-сусідами, зокрема в питаннях національних меншин відповідно до стандартів ЄС». Вона, зокрема, відзначила бажання України порозумітися з Угорщиною в питаннях національних меншин.

До учасників конференції через відеозв'язок звернувся Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль. «Сьогодні – історичний день. Історичний момент як для України, так і для ЄС. Для українців Європейський Союз – це про цінності та

надію. Тисячі українців віддали своє життя за незалежну та європейську Україну. Я схиляю голову перед пам'яттю загиблих українських героїв. Схиляю голову в знак вдячності українським військовим за те, що цей день став можливим, за те, що дали можливість Україні розпочати цей переговорний процес, який зрештою приведе нас до членства у ЄС, – наголосив Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль. – Попереду ще багато роботи на шляху до вступу. Ми готові до неї. Ми продемонстрували, що можемо рухатися швидко і досягати неможливого. Сьогоднішня подія це чітко демонструє» (URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/ukrayina-ofitsijno-rozpochala-peregovory-pro-vstup-z-yes>).

Д. Шмигаль зазначив, що майбутнє членство України у ЄС – це найкраща відповідь на виклики Європи сьогодні та «унікальна можливість» зміцнити ЄС. «Ми віримо, що допомога Україні в перемозі над російським агресором і подолання викликів післявоєнної відбудови стане найбільшим досягненням Європи за останні десятиліття», – додав глава уряду.

Сторону ЄС представили міністр закордонних справ головуючої у ЄС Бельгії А. Лабіб і комісар ЄС з питань європейської політики сусідства та переговорів з розширення О. Варгеї. «Від імені Європейського Союзу я рада вітати шановних представників України на відкритті переговорів про вступ вашої країни до Європейського Союзу. Це історичний момент для всіх нас, який знаменує собою важливу віху в наших відносинах. Ми пам'ятаємо, що Європейська Рада у червні 2022 р. визнала вашу європейську перспективу, заявила, що майбутнє України та її громадян пов'язане з Європейським Союзом, і вирішила надати вам статус кандидата», – зазначила міністр закордонних справ Бельгії А. Лабіб, зачитуючи вступну заяву ЄС.

«Процес розширення – це геостратегічна інвестиція в мир, безпеку, стабільність і процвітання. Він є рушійною силою для поліпшення економічних і соціальних умов життя наших громадян, зменшення нерівності між країнами і має сприяти утвердженню цінностей, на яких заснований Союз», – додала вона (URL: <https://susplne.media/776389-ukraina-ta-es-ofitsijno-rozpocali-peregovori-pro-vstup>).

Переговори про вступ – це передостання й найскладніша стадія євроінтеграції. Після неї лишається останній етап – схвалення Радою ЄС, Європарламентом і підписання договору. Такий шлях проходили всі, хто виявив бажання вступити у ЄС. І тут багато чого залежатиме саме від нас – темпи, з якими ми проводитимемо реформи, бажання повноцінно імплементувати європейські стандарти в наше життя, швидкість законотворчої роботи тощо. Можна, звісно, розтягнути це на десятиліття, а можна, як наголосив Президент В. Зеленський, «спробувати ще раз здивувати партнерів».

Процес вступу складається з кількох ключових етапів, деякі з яких Україна вже пройшла. Україна 28 лютого 2022 р. подала офіційну заявку на вступ до ЄС. Європейська комісія, розглянувши заявку, 17 червня 2022 р. рекомендувала Раді ЄС, до якої входять представники всіх країн-членів,

надати Україні статус кандидата на вступ. Рада ЄС 23 червня погодилася, і Україна отримала такий статус. Задля подальшого руху шляхом євроінтеграції Київ повинен був виконати ряд умов. Ідеться про реалізацію семи початкових рекомендацій, які раніше Єврокомісія надала Україні, аби та зберегла статус кандидата та розпочала процес переговорів. Це – реформа судової системи, боротьба з корупцією та відмиванням коштів, правоохоронна реформа, впровадження антиолігархічного закону, ухвалення закону про медіа та завершення реформи законодавства щодо нацменшин.

За півтора року виконання «домашньої роботи» Україні вдалося досягнути значного прогресу на шляху до членства в блоці, відтак у грудні 2023 р. Київ отримав від Євросоюзу «зелене світло» на початок офіційних переговорів. Уже в березні 2024 р. Європейська комісія підготувала переговорну рамку щодо членства України, а на початку червня рекомендувала почати переговори про вступ держави до Євросоюзу. Власне, 14 червня послы ЄС схвалили переговорні рамки для перемовин про вступ України та Молдови, які 21 червня офіційно підтвердила Рада ЄС. Процес схвалення переговорних рамок затягувався через Угорщину, яка на рівні постійних представників блокувала ухвалення рішення. Будапешт заявляв, що Київ досяг недостатнього прогресу щодо національних меншин. Проблему залагодили, коли всі сторони погодили компромісне формулювання щодо прав нацменшин у рамковій угоді, а також додали туди, що Європейська комісія перевірятиме виконання Україною реформ у сфері прав національних меншин і регулярно звітуватиме про це державам-членам ЄС.

Знову ж таки з Угорщиною пов'язана дата старту переговорів про вступ України до ЄС. І Україна, і ЄС недаремно прагнули встигнути почати український вступний процес ще до кінця червня, оскільки з 1 липня в Раді ЄС починається піврічне головування Угорщини. Це могло б істотно посилити політичні ризики і відтермінувати процес переговорів на початок 2025 р. (URL: <https://espreso.tv/poyasnuemo-vstigaemo-do-ugortsiv-shcho-oznachae-start-peregovoriv-pro-vstup-ukraini-do-es-ta-koli-chekati-chlenstva>).

«На жаль, Угорщина вже дала чітко зрозуміти, що для неї не буде пріоритетом євроінтеграційне просування України. Вона вже оголосила про свої пріоритети на головування – нас там немає», – заявила голова Комітету Верховної Ради з питань інтеграції України до ЄС І. Климпуш-Цинцадзе. Це підтвердив і офіційний представник Угорщини при ЄС Б. Одор. На брифінгу 18 червня він заявив, що Будапешт уважно стежитиме за розвитком подій в Україні і «включатиме до порядку денного всі необхідні аспекти за потреби». Натомість він назвав такі сфери, важливі для Угорщини: конкурентоспроможність Євросоюзу, економічні відносини з третіми країнами, полегшення адміністративного тягаря для бізнесу, оборонна політика та співпраця у сфері закупівель озброєнь. Серед євроінтеграційних пріоритетів Угорщини на чолі Ради ЄС – Західні Балкани (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c511p8zlnxpo>).

Отже, попри всі складнощі, Україна нині перебуває на етапі офіційних переговорів про вступ. Вони проводяться за 35 переговорними розділами (так званими «главами»), які поділено на шість тематичних блоків. Найважливішим з них є перший блок – «Fundamentals» або «Основи процесу вступу до ЄС», який включає глави «Судочинство», «Юстиція, свобода, безпека», «Публічні закупівлі», «Статистика» та «Фінансовий контроль». Сюди також зараховують критерії, щодо яких немає окремих переговорів, проте Брюссель здійснює детальний моніторинг, зокрема ідеться про стан демократії та держуправління (URL: <https://espresso.tv/poyasnuemo-vstigaemo-do-ugortsiv-shcho-oznachae-start-peregovoriv-pro-vstup-ukraini-do-es-ta-kolichkati-chlenstva>).

Важливо, що послідовність відкриття переговорів за кожним з розділів зовсім не залежить від їх розташування в документі. Винятком є лише перший блок, який відкривають першим і закривають останнім, коли за всіма іншими вимогами Україна відповідатиме вступу до блоку.

У кожному розділі ЄС та Україна обговорюють, як українські закони, політики і стандарти можуть бути приведені у відповідність до стандартів ЄС. Після того як кожний розділ буде обговорено й Україна виконає необхідні вимоги, розділ вважається «закритим». Моніторинг виконання зобов'язань здійснюється Європейською комісією під час переговорів про вступ і протягом проміжного періоду після підписання договору про приєднання до ЄС до самого приєднання. Це дає змогу гарантувати, що країна-кандидат дотримується всіх вимог і стандартів ЄС.

Київ зобов'язаний також розробити та погодити з Євросоюзом три «дорожні карти», так звані плани реформ з критеріями оцінки. Перший напрям – судочинство та юстиція, свобода, безпека; другий – демократичні інститути; третій – державне управління. Фактично від цих трьох напрямів реформ залежатимуть переговори в цілому.

Як заявив заступник голови Комітету Верховної ради із зовнішньої політики А. Пушкаренко, Україна сама проаналізувала 28 тис. законодавчих актів і дійшла висновку про необхідність імплементувати повністю або частково 3 тис. законів ЄС (URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/istorichniy-moment-ukrayina-zavtra-stane-1719240123.html>).

Найближчі півроку будуть скринінги українського законодавства Європейською комісією, що передбачено офіційною процедурою вступу до ЄС. Ключовою оцінкою є Звіт про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС. Наступна оцінка очікується в жовтні – листопаді 2024 р., висновки зі звіту обговорюватимуться на наступних міжурядових конференціях. Економічні критерії моніторитимуться на основі виконання плану «Ukraine Facility».

Переговорна рамка також передбачає, що, якщо Україна не дотримається визначених вимог і покаже «відкат» у реформах з фундаментальних питань, може відбутися заморожування переговорів за окремими главами і в цілому. Для Євросоюзу такий аспект буде вагомим

важелем тиску на Київ у разі порушення рамки. Разом з тим тривалість підготовки як кандидата, так і самого ЄС до прийняття нового члена не визначено в жодному документі. Таким чином, динаміка залежатиме від того, як швидко Україна досягне критеріїв членства, та від готовності Євросоюзу і всіх його членів до вступу України.

Після завершення переговорів буде сформовано Угоду про вступ України до ЄС. Її мають підписати та ратифікувати Європарламент, парламенти країн-учасниць і Верховна Рада. Після ратифікації з моменту підписання та до дати вступу Україна вже зможе подавати пропозиції до проєктів нових рішень ЄС і матиме активний статус спостерігача у всіх органах та інституціях.

Скільки часу це може забрати, невідомо. Мінімальний термін від початку переговорів до вступу становив майже два роки для Австрії, Фінляндії і Швеції. Водночас абсолютним антирекордсменом тут є Туреччина – кандидатом вона стала ще в далекому 1999 р., і дотепер не має реальних перспектив на вступ. У середньому ж шлях до входження країни в блок займає сім років. Саме стільки часу знадобилося великій групі посткомуністичних країн, що приєдналися до Євросоюзу у 2004 р. (URL: <https://espresso.tv/poyasnuemo-vstigaemo-do-ugortsiv-shcho-oznachae-start-peregovoriv-pro-vstup-ukraini-do-es-ta-koli-chekati-chlenstva>).

На початку 2023 р. Прем'єр-міністр Д. Шмигаль зазначав, що Україна буде готова до вступу за два роки, віцепрем'єр О. Стефанішина також називала схожі терміни. Але останнім часом такі оптимістичні прогнози не лунають. Більшість думок із цього приводу зводяться до того, що завершити переговори щодо вступу до ЄС за два роки навряд чи можна, навіть якщо Україна різко прискориться з реформами. Раніше глава Європейської ради Ш. Мішель висловив сподівання, що всі нинішні кандидати встигнуть вступити до 2030 р., якщо «всі зроблять домашню роботу». І такий термін виглядає поки найбільш реальним.

Експерти зауважують, що зважаючи на майже півторарічний етап виконання Україною семи початкових вимог ЄС, реалізація тисяч, а то й десятків тисяч різних умов навряд чи стане швидшою в часі ніж шість-сім років. Швидкість українських переговорів про вступ залежить також і від переформатування всередині ЄС. Зараз у Європейському Союзі тривають внутрішні реформи та інституційне оновлення, не без впливу війни Росії проти України в тому числі. У блоці дискутують про те, у яких випадках для прийняття рішень потрібна однотайність, а коли достатньо згоди більшості держав-членів ЄС.

Журналіст і політичний експерт В. Портников також вважає, що переговори про вступ України та Молдови до блоку будуть непростими та тривалими. Попри це їх початок сигналізує, що Україна таки займе своє місце в сім'ї європейських народів. Це так само сигнал Путіну, що цивілізований світ не погодиться з планами Росії знищити Україну чи зробити її сателітом РФ.

«Очевидно, що Європейському Союзу також буде непросто вести ці перемовини, ми це усвідомлюємо. Непросто хоча б тому, що і у випадку з Україною, і у випадку з Республікою Молдова немає ніяких чітких гарантій того, що на момент закінчення переговорного процесу цим двом державам, а також ще одній державі, яка є кандидатом у члени ЄС, Грузії вдасться повністю відновити свій контроль над територіями, бути державами, у яких легітимна влада контролює практично всю міжнародно визнану територію», – зазначив В. Портников (URL: <https://espreso.tv/poyasnuemo-vstigaemo-dougortsiv-shcho-oznachae-start-peregovoriv-pro-vstup-ukraini-do-es-ta-kolichekati-chlenstva>).

За словами журналіста, для того щоб розвиватися, Європі потрібно буде приймати нестандартні рішення. Як приклад виключення, він згадав приєднання Кіпру, який став частиною Європейського Союзу, але влада якого не контролює всієї міжнародно визнаної території республіки. «Якщо Європа хоче реально розвиватися на схід, на Кавказ, якщо Європа хоче поставити фортецю між собою та світом зла, уособленням якого є сучасна російська державність – державність бомбардувань, тортур, звалтування й брехні, європейцям, та й усьому Заходу, доведеться ухвалювати досить нестандартні рішення. Рішення, пов'язані не тільки з програмою подальшого послаблення Росії, а й з програмою зміни свого ставлення до безпосередньо критеріїв приєднання країн до ЄС», – зазначає В. Портников.

Чимало політиків та експертів назвали старт переговорів ЄС з Україною про членство «історичним днем». Експеримент закордонних справ України П. Клімкін, зокрема, вважає, що членство України у ЄС є «стратегічною поразкою для Путіна і Кремля», а для України – це життєво важливий процес, від якого «залежить наше існування». «У Москві хотіли назавжди відкласти нашу інтеграцію у ЄС – це призвело до того, що і ми, і ЄС увімкнули “іншу передачу” і спільно виставили мету руху – не в політичних заявах, а реальних діях. Вступ до ЄС – це наше існування як країни та нації. У Кремлі так само розуміють, що наше повернення до Європи – це кінець реальності, яку вони собі вигадали, а значить це для них теж життєво важливо, тільки в негативному сенсі. Там зроблять усе можливе й неможливе, щоб нашу інтеграцію вбити та зруйнувати. Найкращий варіант для них – щоб України взагалі не було», – наголосив дипломат (URL: <https://platform-of-ukraine.online/zhittievo-vazhlijivstup-ukraini-do-ies-eksperti-pro-start-peregovoriv>).

«З Москви вже запускають по Європі хвилі про те, що наше сільське господарство “доб’є” Євросоюз, а всі залишаться без своїх бюджетів, – додав П. Клімкін. – І для нас дуже важливо тримати в країнах ЄС сенс, що з нами він сильніший, що ми не частина проблеми, а частина єдино можливого для нього рішення в майбутньому не потрапити під російський каток».

Політолог С. Таран прогнозує, що для набуття членства у ЄС Україні знадобиться приблизно шість років. Але для цього потрібно вирішити два надскладні питання. «Оптимістична дата вступу України до ЄС – 2030 р., через шість років. Приблизно скільки часу забрав вступ Хорватії до Євросоюзу, яку

в цьому контексті часто порівнюють з Україною. Для того щоб цей вступ таки відбувся потрібні дві фундаментальні вимоги – припинення війни або принаймні стратегічна пауза у війні, адже мало віриться в те, щоб Європа відкрила ринки та політичні права для країни в стані війни. Друге – це повернення в Україні повноцінної демократії».

На його думку, старт переговорів – це важливий, але, скоріше, лише політичний старт. Наступного року, коли Польща почне головувати в Раді ЄС, почнуться основні практичні дії, вважає політолог. «Зважаючи на війну та масштаби країни, перемовини про вступ України до Євросоюзу будуть одним з найбільших геополітичних викликів для ЄС. Але в кінці все завершиться добре. Бо Європі теж потрібна Україна. І не лише через “ринки”, як часто в нас говорять. Але через міркування безпеки. Європі дуже потрібний надійний мур, який відділятиме її від здичавілої Росії. І європейці будуть готові інвестувати політичні та фінансові ресурси в цей мур – нову “берлінську стіну”, який пройде там, де зупиниться російська навала», – зазначив експерт.

Політолог, директор Центру політичних досліджень «Пента» В. Фесенко вважає, що сам шлях до членства у ЄС навіть більш важливий, ніж кінцевий результат. «Як свідчить досвід більшості країн, які вступали до ЄС за останні 20 років, сам процес європейської інтеграції є потужним інструментом модернізації, активного розвитку й різноманітних структурних реформ. Як це не парадоксально, у цьому випадку процес є навіть більш важливим, ніж кінцевий результат. Але тільки в тому випадку, якщо процес спрямовано на ефективний результат і рухається достатньо швидко. Нам ще треба дуже багато зробити – і в боротьбі з корупцією, і в реальному забезпеченні верховенства права, і в забезпеченні сталого і швидкого соціально-економічного розвитку». – зазначив В. Фесенко (URL: <https://platform-of-ukraine.online/zhittievo-vazhlij-vstup-ukraini-do-ies-eksperti-pro-start-peregovoriv>).

Але головне – нам треба вистояти проти російської навали. І саме це буде вирішальною умовою нашого вступу до Євросоюзу, додав експерт. Він також звернув увагу на слова Президента В. Зеленського про те, що заявка України на вступ до Євросоюзу була підписана на п'ятий день повномасштабної війни. «Він сказав, що тоді це сприймалося не більше ніж мрія. Я висловлюсь не так делікатно. Багато хто тоді, коли ворог намагався штурмувати столицю України та було невідомо чим закінчиться ця війна, сприймав це звернення як безглуздя або як акт відчаю. Але сьогодні ми маємо конкретний і успішний результат європейської інтеграції України – початок переговорів про вступ України до ЄС. Поки що це не остаточний результат, але стратегічно важливий і багатообіцяючий. За два роки, та ще і в умовах нинішньої масштабної війни, Україна зробила величезний ривок на своєму шляху до об'єднаної Європи.

Уся ця історія є дуже показовою. І в нашому прагненні до членства у Євросоюзі, і в боротьбі з ворогом, і в багатьох інших суспільних і державних справах, треба не тільки мріяти, а й швидко, рішуче та нестандартно діяти.

Саме так робляться політичні прориви. Але також треба мати на увазі, що успіхи європейської інтеграції України були забезпечені героїзмом українського спротиву російській навалі, єдністю і ефективністю дій державних структур і громадянського суспільства. І цей потенціал нам треба зберігати і використовувати і надалі», – підсумував політолог.

«Розширення ЄС ґрунтується виключно на виконанні кандидатами на вступ умов, – зазначає політолог з аналітичного Центру європейської політики (ЕРС) Т. Лаврелашвілі. – І навіть коли переговори про вступ почнуться, ці умови нікуди не подінуться. Не можна забувати, що прийняття нових членів до Євросоюзу ґрунтується на заслугах, потурань не буде, і це мають враховувати країни з максималістськими запитами – я маю на увазі Україну». На думку експерта, переговорний процес не завершиться найближчими роками (URL: <https://www.dw.com/uk/peregovori-pro-vstup-ukraini-do-es-cogo-osikuvati/a-67339511>).

Т. Лаврелашвілі вважає нереалістичним прийняття України до ЄС до 2030 р. «Думаю, варто без сорому сказати, що в Україні існує проблема корупції. Звичайно, зараз у цієї країни є більш важливе завдання: покласти край трагедії, що триває, і знайти прийнятний, насамперед для неї самої та міжнародних партнерів, мир. Однак це не повинно перешкоджати заходам щодо зниження рівня корупції та прогресу в проведенні реформ», – вважає експерт.

Протилежну точку зору висловила дослідниця з відділу зовнішньої політики Євросоюзу Центру досліджень європейської політики (CEPS) Т. Ахвледіані. «Україна проводить реформи, але ми не можемо просити її проводити більше реформ, поки вона охоплена війною». Вона наголошує, що 40-річний досвід вступу країн до Євросоюзу засвідчив, що реформи важливі, розуміння кандидатами законодавства ЄС – теж, однак найголовніше – побудова довірчих відносин. «Це розуміння країною-кандидаткою того, як мислить Брюссель і чого він очікує, а також довіра Брюсселя до кандидатів, упевненість у тому, що вони розуміють і приймають правила Євросоюзу», – уточнює Т. Ахвледіані.

Довіра виникає, коли країна серйозно сприймає поставлені перед нею завдання і виконує їх, а ЄС, зі свого боку, дотримується своїх обіцянок, це обопільний процес, додає експерт. За її оцінкою, «між Києвом і Брюсселем стільки довіри, скільки можливо посеред війни, це незвичайні обставини».

Таким чином, затвердження переговорної рамки та проведення І Міжурядової конференції є ключовими етапами на шляху України до членства у ЄС, що відкриває нові можливості для політичного, економічного та соціального розвитку країни. Водночас процес розширення потребує відповідних змін у самому ЄС, який має забезпечити інтеграцію нових членів у політичну, економічну та соціальну структуру ЄС. Це включає адаптацію законодавства, управлінських систем і процесів прийняття рішень. Також різні країни-члени мають різні підходи та інтереси щодо розширення, що може призвести до складних переговорів і компромісів. Внутрішні політичні настрої

та інтереси можуть істотно впливати на позицію окремих країн-членів щодо прийняття нових членів.

У цьому контексті проблеми на шляху України до членства у ЄС можуть бути не лише через Угорщину. Це добре показав приклад Нідерландів, які формально погодили переговорну рамку з Україною лише після того, як за це проголосував парламент країни, і то за кілька днів до I Міжурядової конференції та старту переговорів.

Переговори про вступ України до ЄС будуть складними, заявив польський міністр у справах ЄС А. Шлапка, бо, за його словами, «є спірні сфери», головною з яких, як в Україні, так і у ЄС, уже називають аграрний сектор, що є одним з локомотивів української економіки. Починаючи від травня минулого року блокада українського кордону спочатку польськими фермерами, а згодом і перевізниками багато чого показала не лише про «спірні сфери», а й про те, у який спосіб реагує на ці суперечки Брюссель (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c511p8zlnxpo>).

Показово, що заяву про складність переговорів А. Шлапка зробив на брифінгу з віцепрем'єром, міністром з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України О. Стефанішиною після зустрічі в рамках «Веймарського трикутника» – Польщі, Німеччини та Франції + Україна. За словами польського політика, у Варшаві розуміють усю складність нинішньої ситуації для Києва, однак і в Україні повинні розуміти, що в Польщі, Німеччині, Франції є власні інтереси, а відтак треба спільно знаходити найкращі рішення й компроміси. Уже зараз очевидно, що їх буде непросто шукати ще й з огляду на зміни в розстановці політичних сил у Європі після останніх виборів до Європарламенту та майбутніх виборів в окремих країнах.

Далі розширення може мати значні фінансові наслідки для бюджету ЄС, оскільки нові члени часто потребують значної фінансової підтримки для модернізації своїх економік та інфраструктури. За підрахунками ЄС, для вступу України Євросоюзу потрібно буде збільшити свій кошторис на 20 %, або близько 200 млрд євро впродовж семи років, які в Брюсселі відводять на те, щоб Україна стала членом ЄС.

Разом з тим очевидно, що Україна, вступивши до ЄС, не отримає стільки ж фінансування, як свого часу отримала порівнянна з нами за кількістю населення Польща. Адже разом з нами до ЄС прямують Молдова та країни Західних Балкан – Албанія, Боснія і Герцеговина, Північна Македонія, Сербія, Чорногорія. Тому на часі реформа ЄС, яка має оптимізувати та раціоналізувати існуючу архітектуру ЄС, унеможливити маніпуляції з боку окремих учасників, а головне – підготувати плацдарм до подальшого розширення.

«До “пакета розширення”, крім України, входять ще дев'ять країн-кандидаток – це рекордна кількість. Схоже, європейці тепер розглядають прийняття нових членів до ЄС як частину своєї відповіді на нову геополітичну реальність», – вважає аналітик Європейської ради з міжнародних відносин (ECFR) Е. Моріна. Однак навіть за наявності вагомих геополітичних аргументів на користь розширення нині цей процес наштовхнеться на більшу

кількість перешкод, ніж у минулому, визнає вона (URL: <https://www.dw.com/uk/peregovori-pro-vstup-ukraini-do-es-cogo-ocikuvati/a-67339511>).

«Більшість країн-членів Євросоюзу ще не приступили до глибокого аналізу того, як здійснити це розширення. За захопленою риторикою ховається песимізм щодо того, чи може воно рухатися швидко...» – попереджає Е. Моріна. Вона впевнена, що готовність ЄС до розширення не залежить ані від об'єктивних стандартів, ані від ухвалення конкретних експертних рекомендацій. Одне зрозуміло: паралельно з кандидатами реформуватися має безпосередньо ЄС.

«На жаль, реформа ЄС – це ризик для України саме тому, що вона торкнеться так званих фондів згуртованості та перерозподілу фінансування, яке спеціально призначено для фінансової підтримки територій ЄС з меншим розвитком. Ми ще не знаємо, як саме буде змінено цей механізм, але точно розуміємо, що його зміна – необхідність, – запевнив єврокомісар з економіки П. Джентілоні. – Залучення такої великої країни, як Україна, за діючої системи потребуватиме величезних обсягів фінансування. Звісно, логіка надання такої фінансової підтримки нікуди не зникає, але потреба в зміні наявних механізмів, бо надалі вони працювати не зможуть, очевидна» (URL: <https://zn.ua/ukr/macroeconomics/ukrajinajes-shljakh-vid-pisen-i-tantsiv-dovuhillja-i-stali-bude-dovhim.html>).

Вступ нових членів потребує також адаптації соціальних структур і забезпечення інтеграції нових громадян до спільноти ЄС. Це включає питання працевлаштування, соціального захисту та освіти. Розширення може призвести до зростання міграційних потоків як у межах ЄС, так і з-за його меж, що може створювати соціальні та політичні виклики для країн-членів.

Розширення потребує змін у структурах і процедурах інституцій ЄС, щоб забезпечити ефективне керування ЄС після приєднання нових членів. Це включає реформу процедур прийняття рішень і представництва країн-членів у різних органах ЄС. На останок не варто забувати, що розширення ЄС має важливий геополітичний вимір, оскільки впливає на відносини з іншими великими гравцями, такими як Росія, США та Китай. Це може призвести до зовнішньополітичних тисків і конфліктів. Тож питання розширення ЄС є складним через поєднання численних чинників, які впливають на процес прийняття рішень, інтеграцію нових членів і забезпечення стабільності та ефективності функціонування ЄС.

Отже, Україна переходить до найбільш тривалого та найбільш насиченого етапу євроінтеграції переговорів про вступ до ЄС. Вони будуть передбачувано складними, потребуватимуть величезних зусиль для реалізації кожного з 35 напрямів реформ. Точні терміни, коли Україну приймуть до Європейського Союзу, невідомі. Після офіційного початку переговорів Україна та Європейська комісія продовжать скринінг українського законодавства – воно має відповідати вимогам європейського права. За підсумками проведення скринінгу Європейська комісія надасть звіт про стан

відповідності законодавства України праву ЄС за кожним переговорним розділом. Підготовка до членства приведе до позитивних змін в усіх сферах українського суспільства та всередині ЄС, утім матиме й складнощі через ряд політичних, економічних, соціальних та інституційних чинників. Але Україна готова до цих викликів і, сподіваємося, успішно подолає шлях до повноправного членства у Європейському Союзі.

М. Закіров, заввідділу СІАЗ НБУВ

Український контекст європейської політики: саміт ЄС і новий Генеральний секретар НАТО

Прогнози політиків й експертів щодо виборчих кампаній 2024 р. на тлі тенденції до поступового зростання популярності правих популістів у країнах Європи були доволі тривожними для України. І вже нині можна зазначити, що до певної міри деякі з можливо негативних очікувань починають підтверджуватися. Зокрема, на виборах до Європарламенту ультраправе «Національне об'єднання» М. Ле Пен отримало 33 % голосів, натомість партія діючого Президента Франції Е. Макрона отримала лише 15 % голосів виборців. Після поразки Е. Макрон розпустив Національні збори – парламент Франції та оголосив дострокові вибори. Проте перший тур національних виборів лише підтвердив популярність ультраправих у країні. Зокрема, «Національне об'єднання» М. Ле Пен отримало 33,4 % голосів; друге місце з 27,98 % голосів посів лівий блок «Народний фронт»; блок прихильників діючого Президента Франції опинився лише на третьому місці з результатом 20,76 %. «За останніми даними, явка виборців сягнула 66,71 % і стала рекордною для виборів такого типу з 2002 р.», – зазначає видання «Le Parisien». За прогнозами інституту «Ipsos», за підсумками виборів «Національне об'єднання» може отримати від 230 до 280 місць із 577 у парламенті. Це означає, що до абсолютної більшості (289 місць) партії М. Ле Пен, якщо прогнози підтвердяться, не вистачить лише кількох мандатів» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ultrapravi-vyhraly-pershuj-tur-vyboriv-u-franciji/33014887.html>).

Треба зауважити, що М. Ле Пен є одним з найбільш послідовних проросійських європейських політиків, а отримання нею вагомих важелів впливу на політику в одній з провідних країн Європи може ускладнити налагоджені процеси підтримки України. Про це треба пам'ятати незважаючи на несподівану для спостерігачів підтримку України, яку політик висловила під час виступу на Національній асамблеї навесні цього року. «Українській нації ми зобов'язані висловити нашу повагу й нашу підтримку. Напавши на Україну, Росія спровокувала війну на порозі Євросоюзу та найдраматичнішу за останні 20 років геополітичну кризу», – зазначила М. Ле Пен. Вона додала, що війна Росії проти України «неминуче закінчиться переговорами». За її

словами, мета Франції і її союзників має полягати в тому, щоб, «коли прийде час, Україна опинилася в найбільш сприятливій ситуації для відновлення своєї територіальної цілісності» (URL: <https://suspihne.media/705274-le-pen-vislovila-pidtrimku-ukraini-ale-utrimalas-vid-golosuvanna-za-bezpekovu-ugodu>). З огляду на попередню позицію політика та її партії, на загальні настрої в суспільстві цілком доречно буде припустити, що ця заява лише політична риторика, спрямована на здобуття додаткової підтримки серед французів, які не задоволені політикою Е. Макрона щодо внутрішніх проблем, але й не бажають підтримувати проросійських лідерів. На користь цього свідчить той факт, що, попри декларовану підтримку України, члени партії «Національне об'єднання» та М. Ле Пен утрималися від голосування за угоду про безпеку, укладену між Україною та Францією в лютому цього року (URL: <https://suspihne.media/705274-le-pen-vislovila-pidtrimku-ukraini-ale-utrimalas-vid-golosuvanna-za-bezpekovu-ugodu>).

Разом з тим треба зауважити, що незважаючи на успіхи ультраправих у Франції виборча кампанія у європейських інституціях дає привід для хоча й стриманого, але оптимізму. За результатами виборів ключові посади в керівних органах Європейського Союзу мають отримати послідовні прихильники та друзі України. Зокрема, лідери ЄС погодили кандидатуру У. фон дер Ляєн на посаду глави Єврокомісії на другий термін. Прем'єр-міністра Естонії К. Каллас затвердили як верховну представницю ЄС із закордонних справ та політики безпеки (на сьогодні цю посаду обіймає Ж. Боррель). Експрем'єр-міністра Португалії А. Кошта погодили на посаду президента Європейської ради, замість Ш. Мішеля. Р. Метсолу планують переобрати на посаду президента Європарламенту (URL: <https://www.sestry.eu/statti/samit-ies-zatverdiv-nove-kerivnictvoievrosoyuzu>). Усі кандидати протягом попередніх років уже продемонстрували свою відданість справі підтримки нашої країни, рішучу налаштованість на протидію Росії, а К. Каллас має навіть особисту родинну історію щодо насильства з боку Кремля. «У біографії Каллас є такий момент: її мати була депортована немовлям з Естонії до Сибіру у вагоні для тварин і прожила в депортації до 10-річного віку. Довгі роки потому К. Каллас оголошена РФ у розшук за “ворожі дії проти історичної пам'яті”, а саме за знесення пам'ятників радянської історії в Естонії. Ми продовжимо робити свої кроки – підтримувати Україну, посилювати європейську оборону та боротьбу з російською пропагандою. РФ вважає, що фіктивний ордер на мій арешт допоможе змусити Естонію замовкнути. Я не мовчатиму, а продовжу рішуче підтримувати Україну і виступати за посилення європейської оборони», – заявила цьогоріч К. Каллас (URL: <https://www.sestry.eu/statti/samit-ies-zatverdiv-nove-kerivnictvoievrosoyuzu>).

На відміну від добре відомої всьому світу своєю рішучою та послідовною підтримкою України У. фон дер Ляєн ексочільник португальського уряду, колишній мер Лісабону й генсек Соціалістичної партії Португалії А. Кошта більш стриманий, однак так само послідовний у

підтримці України. Він підтримує Україну під час війни, виступає проти російської агресії та бере участь у допомозі – Португалія одна з перших пообіцяла передати Україні три танки «Leopard 2». Але щодо вступу України до ЄС А. Кошта переконаний, що із цим не можна поспішати, це буде тривалий шлях. У питанні членства України в НАТО він, як пише видання «Європейська правда», також демонструє обережну позицію (URL: <https://www.sestry.eu/statti/samit-ies-zatverdiv-nove-kerivnictvoievrosoyuzu>).

Треба зазначити, що своїм вибором ЄС не лише підтвердив свою підтримку України, а й надіслав переконливий сигнал США. «Білий дим! Фон дер Ляєн, Кошта і Каллас на найвищі позиції ЄС», – написав кореспондент «Радіо Свобода» Р. Йозвяк у соцмережі «X» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ultrapravi-vyhraly-pershyj-tur-vyboriv-u-franciji/33014887.html>).

Отже, дводенний саміт лідерів ЄС, що відбувся в Брюсселі на минулому тижні, затвердивши кандидатури нових керівників ЄС, підтвердив свою підтримку боротьби України за свою свободу та територіальну цілісність. Проте, крім затвердження посадовців, прихильних до нашої країни, саміт відзначився й підписанням ряду безпекових угод, що мають розширити можливості міждержавного співробітництва та поглибити двосторонні відносини України і ЄС.

Зокрема, Президент України В. Зеленський та очільники інституцій ЄС Ш. Мішель та У. фон дер Ляєн підписали угоду у сфері безпеки. Документ, що має назву «Спільні безпекові зобов'язання між Європейським Союзом та Україною», істотно відрізняється від двосторонніх безпекових угод України та держав-членів НАТО. Зокрема, угода з ЄС не містить жодних згадок про майбутнє членство України в Альянсі та про його підтримку, оскільки до ЄС входять як позаблокові держави (Австрія, Ірландія), так і Угорщина, що загалом утримується від підтримки України. Держави-члени ЄС дали одностайну згоду на підписання договору. «Найбільший успіх цієї угоди – це те, що її взагалі вдалося узгодити й підписати, попри позицію Угорщини», – поділився з «Європравдою» високопосадовець зовнішньополітичної служби ЄС (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/06/27/7189035>).

Це дійсно вагомий результат з огляду на необхідну одностайність під час затвердження подібних документів. Отже, попри далеко неоднозначну позицію деяких країни членів ЄС, надмірну обережність окремих лідерів, попри політичні чи економічні інтереси ЄС зумів узгодити надважливу в сучасних умовах угоду й затвердити її.

Українські джерела відзначають важливість норми про те, що Україна отримуватиме фінансування з Європейського фонду миру (European Peace Facility, EPF). «Нещодавно створений Фонд допомоги Україні в рамках EPF додає ще 5 млрд євро на 2024 р. для забезпечення подальшої військової допомоги та підготовки. Подальші співставні щорічні збільшення можуть бути передбачені до 2027 р., виходячи з потреб України та за умови політичних настанов ради», – ідеться в угоді. «Зауважимо, що публічно Угорщина

виступає проти наповнення цього фонду й мала змогу заблокувати відповідну норму в тексті», – підкреслює видання «Європейська правда» ([URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/06/27/7189035](https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/06/27/7189035)).

Поряд з укладанням угоди серед обговорюваних на саміті ЄС проблем були й практичні питання поставок в Україну зброї та засобів оборони. Особливої актуальності ці питання набувають на тлі триваючих спроб російських військ розвинути наступальні дії на різних ділянках фронту та нанесення ударів по критичній інфраструктурі. Так, країни-члени Європейського союзу закликали активізувати надання допомоги Україні. Зокрема, ідеться про ППО та зброю, що допоможе захистити інфраструктуру та населення від ударів РФ. «Оскільки Україна здійснює своє невід’ємне право на самооборону, буде активізовано доставку військової допомоги Україні. Зокрема, систем ППО, боєприпасів та ракет, які терміново необхідні для захисту населення України й критично важливої енергетичної інфраструктури», – ідеться в підсумковому документі. Також, на думку Європейської ради, «Росія не повинна переважати», а ЄС «рішуче засуджує нещодавню ескалацію бойових дій з боку Росії» ([URL: https://www.rbc.ua/rus/news/es-pidsumkami-samitu-zaklikali-aktivizuvati-1719558895.html](https://www.rbc.ua/rus/news/es-pidsumkami-samitu-zaklikali-aktivizuvati-1719558895.html)).

Разом з участю в саміті ЄС важливою складовою візиту Президента України В. Зеленський до Брюсселю стало підписання двосторонніх домовленостей з двома державами-членами ЄС і НАТО. В. Зеленський підписав безпекові угоди з Президентом Литви Г. Науседою та Прем’єром Естонії К. Каллас. Таким чином, кількість безпекових угод, підписаних Україною з партнерами, досягла 20. Наразі тексти підписаних угод не оприлюднено, але відомо, що і Естонія, і Литва твердо підтримують вступ України до НАТО ([URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/06/27/7189041](https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/06/27/7189041)).

Разом з тим треба зауважити щодо певних внутрішньоєвропейських проблемах, які виразно проявилися під час саміту. Дві країни, Франція і Німеччина, як найбільші економіки ЄС, які також мають далеко непросту історію взаємовідносин у минулому та час від часу намагаються боротися за лідерство у ЄС, стикнулися з важкими проблемами всередині країн. Як було зазначено вище, Е. Макрон втрачає популярність, більш-менш аналогічна ситуація складається і в О. Шольца. Тому обидва лідери намагалися використати саміт ЄС з метою покращення свого іміджу перед власними виборцями. «Франція та Німеччина звикли домагатися свого на європейській арені. Але коли дві найбільші економіки блоку з’явилися на вирішальному саміті Європейського Союзу 27 червня, відволікаючись на власні внутрішні проблеми, їм стало важче впливати на ситуацію. Інші країни-члени ЄС відреагували з обуренням, коли Президент Е. Макрон і канцлер О. Шольц спробували внести зміни у свої довгострокові політичні пріоритети. Майже всі поправки Франції та Німеччини було відхилено», – повідомляє видання

«Bloomberg» (URL: <https://zn.ua/ukr/europe/-makron-ta-sholts-namahalis-zirvati-samit-lideriv-jes-bloomberg-.html>).

Суперечки між лідерами Франції й Німеччини відображають розбіжність особистих стилів, а також зіткнення національних інтересів, зумовлене внутрішньою політикою. З 1945 р. франко-німецькі відносини будувалися на необхідності примирення, історично приписаним долею. Вони залишаються центральним елементом єдності Європи та її здатності виступати як глобальні держави. Але в цей складний час, спричинений війною та невизначеністю щодо майбутніх зобов'язань Америки, цей зв'язок, схоже, слабшає, пише The New York Times (URL: <https://zn.ua/ukr/europe/makron-i-sholts-jaki-nikoli-ne-buli-blizkimi-sperechajutsja-pro-politiku-shchodo-ukrajini-ta-rosiji-nyt.html>).

Крім того, на проблеми з електоральною підтримкою, історичні розбіжності й складне минуле накладається особисте ставлення обох лідерів щодо шляхів вирішення конфлікту і відносин із Кремлем. «Макрон вважає, що жорсткі обмеження на військову відповідь Заходу дають Путіну фактичний карт-бланш, і турбується, що Шольц, можливо, не до кінця розуміє важливість того, щоб Європа повністю взяла на себе зобов'язання зі створення єдиної оборони, необхідної для багаторічного протистояння з Москвою», – повідомляє The New York Times (URL: <https://zn.ua/ukr/europe/makron-i-sholts-jaki-nikoli-ne-buli-blizkimi-sperechajutsja-pro-politiku-shchodo-ukrajini-ta-rosiji-nyt.html>).

З іншого боку, О. Шольц побоюється прямої конфронтації з Росією, навіть попри те що Німеччина надає Україні набагато більшу фінансову і військову допомогу, ніж Франція. У повоєнній Німеччині глибоко вкоренилася відраза до будь-якого натяку на відродження мілітаризму після нацистської травми, і підхід канцлера відображає це. Багато хто в Німеччині побачив у заявах Президента Франції ігнорування як історично сформованого ставлення німців до війни, так і стратегічної вразливості країни – Німеччина не є ядерною державою. «Відтоді, як дві країни поклали край постійним війнам у 1945 р. й разом стали на шлях до Європейського Союзу, відносини між Францією та Німеччиною завжди були надто важливими, щоб їх можна було зруйнувати. Але було важче досягти гармонії у відносинах, які змінили післявоєнну Європу. Це може вимагати від обох лідерів нової відданості дипломатії», – підсумувало видання «The New York Times» (URL: <https://zn.ua/ukr/europe/makron-i-sholts-jaki-nikoli-ne-buli-blizkimi-sperechajutsja-pro-politiku-shchodo-ukrajini-ta-rosiji-nyt.html>).

Ще однією важливою подією, яку відзначили всі спостерігачі, стала коротка розмова Президента України В. Зеленського та Прем'єр-міністра Угорщини В. Орбана. «Судячи з трансляції із залу засідань, де перебували лідери ЄС та запрошений на їхню зустріч В. Зеленський, В. Орбан сам підійшов до Президента України та потис йому руку. Це відбулося після підписання безпекових угод України з ЄС, а також з Литвою та Естонією. На відео не чути, про що говорили лідери, проте видно, що спілкування Орбана і

Зеленського було доволі емоційним» (URL: <https://zakarpatty.net.ua/News/233769-orban-na-poliakh-samitu-IES-pidiishov-do-Zelenskoho-shchoby-potysnuty-ruku-VIDEO>).

Ця коротка бесіда має важливе значення з огляду на позицію Угорщини, яка послідовно намагається блокувати значну частину рішень щодо допомоги Україні, зберігає відносини з РФ і Білоруссю. Крім того, Угорщина з 1 липня на півроку перебирає головування в Раді ЄС. Щодо змісту бесіди можна думати, що лідери домовилися про візит В. Орбана до України. Саме 2 липня В. Орбан уже прибув до Києва.

Інтерв'ю, яке В. Орбан дав напередодні візиту, відбулося увечері 1 липня. На запитання про те, що може зробити Угорщина під час свого головування в Раді ЄС для припинення війни в Україні, В. Орбан відповів, що перші кроки для сприяння миру зроблять уже 2 липня. «Якщо ви подивитесь завтрашню пресу, ви вже побачите перші кроки», – зазначив глава угорського уряду, після чого стало відомо про його візит до української столиці. В. Орбан також зазначив, що американців не можна залишати осторонь, коли йдеться про майбутнє ЄС і про російсько-українську війну. Він вважає, що ЄС доведеться готуватися до ситуації, що рано чи пізно росіяни та американці домовляться один з одним. «Де тут буде Європа? Хто представлятиме ваші інтереси? А які ваші інтереси?» – запитав він, додавши, що угорське головування не може відповісти на ці питання самостійно (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/07/2/7463607>).

Візит щойно розпочався, тому про результати говорити зарано, але певні припущення щодо причин та можливих результатів уже висловлено. Зокрема, видання «Guardian» з посиланням на джерело в Будапешті повідомляє: «Плани поїздки склалися після тривалих переговорів щодо прав угорськомовної меншини України. Передумовою зустрічі було вирішення питання національних прав. Протягом останніх тижнів вдалося досягнути домовленості. Вони зможуть оголосити про це як про успіх» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cnk4xxjxyn5o>). Проте інтрига зберігається і в подальшому аналітики матимуть привід для роздумів.

Натомість ще одне важливе призначення вже практично відбулося і його вже активно обговорюють. Посли країн Північноатлантичного альянсу в Брюсселі затвердили кандидатуру Прем'єр-міністра Нідерландів М. Рютте на посаду Генерального секретаря НАТО. Як повідомляє «Радіо Свобода», офіційно його призначать на цю посаду 9 липня на саміті НАТО у Вашингтоні. Відомо, що всі 32 країни-члени Альянсу підтримали кандидатуру М. Рютте. Майбутній Генсекретар НАТО проводив послідовну політику на підтримку України і виступав з критикою щодо російської влади. Основне завдання нового Генсека НАТО є підвищення видатків на оборону для всіх країн військового альянсу до 2 % від внутрішнього валового продукту країни. Відповідно до даних Альянсу, цільового показника військових витрат досягли лише 23 із 32 країн організації (URL: <https://trueua.info/news/posli-krainchleniv-nato-zatverdili-ryutte-na-posadi-genseka-alyansu>).

Виконавчий директор Центру прикладних політичних досліджень «Пента» О. Леонов зауважив, що є надія на те, що політика НАТО може стати більш рішучою в питанні допомоги Україні після обрання М. Рютте Генсеком. «Рютте показав, що попри проблеми у своїй політиці в Нідерландах, він дотримувався позиції щодо підтримки України. І давайте згадаємо ту кризу з ратифікацією угоди про асоціацію. Крім того, Рютте, як послідовний політик, який підтримував Україну, вочевидь буде шукати можливості для того, щоб посилювати з боку НАТО підтримку України», – зазначив експерт (URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics-news/ryutte-printsipovij-i-poslidovnij-ekspert-skazav-chogo-ukraini-chekati-vid-novogo-genseka-nato.htm>).

У свою чергу політолог Д. Левусь підкреслив, що М. Рютте як класичний європейський політик більш стриманий. «Він є таким класичним політиком у європейському стилі. І в умовах, здавалося б, такої складної і великої війни, це можливо можна було б тлумачити не завжди як позитив, бо іноді потрібна рішучість, якась сміливість. Але Рютте є системним, і ці речі – вміння домовлятися – якщо не замінюють цю рішучість і переконливість, якусь сміливість, то вони все ж таки його роблять дуже класним на своїй посаді. Саме як такого технічного генерального секретаря. І для України, як на мене, це добре. Тому що головне для України наразі – це забезпечення системної допомоги, вміння домовлятися з іншими партнерами, аби ця допомога не припинялася. І забезпечення для України такого нормального системного просування до вступу в НАТО. Тобто, я вважаю, що в цьому контексті якраз М. Рютте дуже непоганий вибір», – вважає політолог (URL: <https://hromadske.radio/podcasts/na-pulsi-analizuiemo-holovne-na-hromadskomu-radio/umiie-shukaty-mozhlyvosti-tam-de-ikh-nemaie-politoloh-pro-novoho-henseka-nato>).

Директор Інституту соціально-політичного проектування «Діалог» А. Миселюк вважає, що політика НАТО щодо України не сильно зміниться, а може навіть істотно посилиться. «До цього підштовхують усі обставини. Бачимо, що Росія займає дедалі більш агресивну позицію. Останній візит Путіна до КНР і підписання військового пакту з Кім Чен Ином – це новий виклик, на який Північноатлантичний альянс теж змушений буде реагувати. М. Рютте візьме в спадок усе найкраще, що було за часів Столтенберга, і ще більше нарощуватиме масштаби підтримки для України та ефективність Альянсу щодо України. Але йому доведеться приймати рішення, які відповідатимуть новому моменту та новим викликам. Це стосується і пакетів підтримки. Щоб вони були регулярними і в необхідній кількості» (URL: <https://hromadske.radio/news/2024/06/26/mark-riutte-vizme-u-spadok-use-naykrashche-shcho-bulo-za-chasiv-stoltenberha-politoloh>).

Деякі спостерігачі особливо підкреслюють вміння М. Рютте ефективно комунікувати з різними людьми. «М. Рютте знайшов спільну мову і з 45-м Президентом США Д. Трампом. У 2018 р. він переконав господаря Білого дому в тому, щоб Європа стала більше витрачати коштів на НАТО. Причому Нідерланди витрати на безпеку в рамках Альянсу не підвищували».

Журналісти Politico прозвали тоді М. Рютте «шептуном Трампа», оскільки йому вдалося заспокоїти главу США. Того часу Д. Трамп говорив, що вони з М. Рютте «стали друзями», а сам М. Рютте наголошував на необхідності Європи більше інвестувати в оборону в рамках НАТО (URL: <https://glavred.net/analytics/drug-trampa-i-soyuznik-ukrainy-chto-oznachaet-naznachenie-ryutte-gensekom-nato-10576196.html>). В умовах невизначеності результатів виборів у США перебування на чолі НАТО людини, що має досвід успішних домовленостей з Д. Трампом, є дуже важливим чинником подальшої ефективної роботи.

«Рютте усвідомлює, що відбувається з безпекою у Європі і як поширюється російська агресія. Він розуміє, що питання не можна вирішити одномоментно, над питанням треба активно працювати», – наголошує політолог В. Ключок (URL: <https://glavred.net/analytics/drug-trampa-i-soyuznik-ukrainy-chto-oznachaet-naznachenie-ryutte-gensekom-nato-10576196.html>).

Отже, за одностайною оцінкою спостерігачів викликає оптимізм новий склад керівництва ЄС і новий Генеральний секретар НАТО. Вагомим внеском у подальше згуртування партнерів навколо України стали підписані безпекові угоди з ЄС, Литвою та Естонією. Можливо, відкривається шанс зрушити в позитивний бік українсько-угорські відносини. У цілому на сьогодні події у європейській політиці, пов'язані з виборами у європейських країнах, формуванням нового складу провідних політичних організацій, визначенням порядку денного та подальших пріоритетів співробітництва в межах ЄС і підтримки України, за оприлюдненими результатами й оцінками експертів, мають позитивний характер і в цілому відповідають інтересам Європи та нашої країни.

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Вибори у Європарламент і формування нового керівництва Євросоюзу в оцінках експертів

Протягом 6–9 червня 2024 р. відбувалися вибори до Європейського парламенту, у яких брало участь близько 370 млн виборців із 27 держав Європейського Союзу. Провідна правоцентристська сила – Європейська народна партія – утримала лідерство в перегонах та має всі шанси знову сформувати керівництво ЄС, навіть попри дещо гірші результати союзників по коаліції – Прогресивного альянсу соціалістів та демократів і ліберальної групи «Оновлення Європи».

Разом з тим дещо посилюються позиції ультраправих партій, які виступають з популістськими гаслами євроскептицизму та жорсткої антиімміграційної політики. Проте, як зазначають спостерігачі, ультраправому табору бракує єдності з багатьох питань – від позиції щодо

російсько-української війни до поглядів на ключові проблеми внутрішньої політики ЄС.

Прогнозується, що в оновленому Європарламенті будуть щонайменше дві потужні ультраправі фракції – група «Європейські консерватори і реформатори» та група «Ідентичність і демократія». Найбільш впливова в групі «Європейські консерватори та реформатори» діючий Прем'єр-міністр Італії та голова тамтешньої партії «Брати Італії» Д. Мелоні. Вона відома своєю безкомпромісною проукраїнською позицією. Лідер групи «Ідентичність і демократія», одіозна французька політик М. Ле Пен, навпаки, неодноразово демонструвала схильність до тісної співпраці з Росією.

На думку спостерігачів, не варто забувати також і про «незалежних» ультраправих депутатів з німецької партії «Альтернатива для Німеччини» (AfD) та партії «Фідес» діючого Прем'єр-міністра Угорщини В. Орбана. Обидві національні політсили регулярно підтримують проросійські ініціативи та є послідовними євроскептиками – виступають проти розширення ЄС і, відповідно, вступу України до нього.

За інформацією ЗМІ, кількість місць у Європарламенті розподіляється між міжнаціональними об'єднаннями так: «Європейська народна партія» – 186 депутатів (25,83 %), +10 місць, порівняно з виборами 2019 р.; Прогресивний альянс соціалістів і демократів – 135 депутатів (18,75 %), –4 місця; «Оновити Європу» – 79 депутатів (10,97 %), –23 місця; «Європейські консерватори та реформатори» – 73 депутати (10,14 %), +4 місця; «Ідентичність і демократія» – 58 депутатів (8,06 %), +9 місць; «Зелені» – 53 депутати (7,36 %), –18 місць; «Ліві» – 36 депутатів (5,0 %), –1 місце; позафракційні – 100 депутатів (13,89 %), +38 місць.

Отже, на думку експертів, на сьогодні найвищі шанси сформувати керівну коаліцію мають ті ж консервативні сили, що й п'ять років тому: Європейська народна партія, Прогресивний альянс соціалістів і демократів та «Оновити Європу». Так звана коаліція центру вже має 400 місць у Європарламенті. Можливо, до цієї коаліції приєднаються й «Зелені» ([URL: https://hromadske.ua/svit/225793-vybory-do-yevroparlamentu-posylennia-ultrapravyykh-zmina-kursu-shchodo-ukrayiny](https://hromadske.ua/svit/225793-vybory-do-yevroparlamentu-posylennia-ultrapravyykh-zmina-kursu-shchodo-ukrayiny). 2024. 11.06).

Експерти й політики відзначають, що вибори до Європарламенту продемонстрували кілька тенденцій, які поступово змінюють політичний ландшафт Європи. Вочевидь, дедалі зростають симпатії виборців до ультраправих популістів. Особливо в найбільших європейських країнах – Німеччині та Франції. По-друге, падає популярність політсил, які підтримують Україну, на їхнє місце претендують не лише нейтральні, а і відверто проросійські партії. Зокрема, М. Ле Пен та її «Національне об'єднання», яке тепер зазіхатиме на більшість у французькому парламенті. Адже М. Ле Пен прибічниця тези, що підтримка України може призвести до третьої світової війни. Її і раніше звинувачували в симпатіях до путінського режиму. Вона називала Крим «легітимною частиною Росії» та заявляла, що на анексованому українському півострові відбулося «вільне волевиявлення» місцевих жителів.

Проте навесні 2024 р. М. Ле Пен несподівано зробила недвозначну заяву на підтримку України, що, однак, не завадило їй утриматися під час голосування в парламенті за ратифікацію двосторонньої угоди про безпеку між Францією та Україною. «Ми зобов'язані українському народу нашою повагою і підтримкою. Напавши на Україну, Росія спровокувала війну на порозі Європейського Союзу», – заявила тоді вона.

Ще більш небезпечна ситуація складається в Німеччині, де солідний результат здобула ультраправа партія «Альтернатива для Німеччини». Ця політсила виступає проти надання військової допомоги Україні, звинувачує О. Шольца в «розпалюванні війни» та навіть подала судовий позов проти федерального уряду з вимогою зупинити постачання зброї до України.

Важливим є те, що Німеччина та Франція є найбільшими постачальниками зброї в Україну, зростання ролі ультраправих проросійських партій у цих країнах може вплинути на підтримку України в майбутньому.

Проте, на думку експертів і політиків, вибори до Європарламенту навряд чи змінять проукраїнську позицію ключових інституцій Європейського Союзу. Для України критично важливим є збереження «проукраїнського» керівництва Євросоюзу, чиє переобрання є прямим наслідком виборів до Європарламенту, та спрямування дипломатичних зусиль на формування нового «пулу підтримки України» в середовищі новообраних парламентарів.

Тим часом, як інформують ЗМІ, глави держав та урядів Європейського Союзу дійшли згоди щодо розподілу посад у блоці на наступний політичний термін. Обговорення розподілу посад відбулося на робочій вечері під час засідання Європейської ради (саміту ЄС). Після дискусії, що тривала близько години, лідери офіційно схвалили призначення найвищих посадовців, кандидатури яких раніше було погоджено на робочому рівні.

Повідомляється, що саміт затвердив кандидатуру У. фон дер Ляєн від правоцентристської Європейської народної партії (ЄНП) для призначення на посаду президента Європейської комісії на другий п'ятирічний термін. Остаточна вона буде затверджена на посаді в разі позитивного голосування в Європейському парламенті, що відбудеться 18 липня. У. фон дер Ляєн має отримати як мінімум 361 голос на підтримку, її шанси на успіх оцінюються як високі. Коаліція правоцентристів, лівоцентристів і лібералів у новому скликанні ЄП матиме близько 400 голосів, хоча існує ймовірність відмови частини євродепутатів від підтримки президента (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/06/28/7189082>. 2024. 28.06).

У. фон дер Ляєн зберігає свої проукраїнські погляди, що важливо для України. У ніч виборів вона повторила, що готова працювати також з іншими партіями. І чітко поєднала таку свою пропозицію з трьома умовами. Вона заявила, що співпрацюватиме лише з тими, хто «за Україну, за верховенство права та за ЄС», тобто проти його демонтажу (URL: <https://bintel.org.ua/analytics/pershi-ocinki-rezultativ-viboriv-do-yevropejskogo-parlament>. 2024. 12.06).

Президентом Європейської ради стане А. Кошта від соціал-демократів, якого лідери погодилися призначити на 2,5 роки, після чого можливе його перезатвердження на ще 2,5 роки. Донедавна А. Кошта був очільником уряду Португалії.

Очільником дипломатичної служби ЄС, тобто високою представницею ЄС з безпекової та зовнішньої політики на наступні п'ять років стане К. Каллас, нині Прем'єр Естонії. Призначення на цю посаду кандидата зі Східної Європи – уперше в історії ЄС. К. Каллас обійме цю посаду по квоті лібералів.

Очікується, що президентом Європарламенту на новий термін буде перезатверджено Р. Метсолу, яка, як і У. фон дер Ляєн, представляє групу ЄНП. Це рішення, утім, лишається за Європарламентом.

Оцінюючи результати виборів, президент Європейського парламенту Р. Метсола заявила, що новий склад Європейського парламенту збереже послідовність у підтримці України та в підтримці політики розширення ЄС. Про це вона заявила 27 червня в Брюсселі на пресконференції за підсумками спілкування з главами держав та урядів ЄС. «Я доволі оптимістична, тож моя відповідь на обидва питання: так, якщо ми будемо бачити, що результати дадуть змогу досягти картини, за якої буде утриманий проєвропейський “центр”... Це буде випробувано протягом наступних кількох тижнів. Разом з тим я не маю побоювань щодо жодного сповзання назад від зобов'язань, які були зроблені під час дев'ятого скликання Європарламенту», – зазначила Р. Метсола (URL: https://sensor.net/ua/news/3496999/nasha_pidtrymka_dlya_ukrayiny_maye_prodo_vjuvatysya_metsola. 2024. 27.06).

Вона привітала безпекові зобов'язання, що були підписані між ЄС і Україною, а також двосторонні безпекові угоди України з Литвою та Естонією.

За словами Р. Метсоли, ці угоди, разом з погодженням на рівні лідерів ЄС порядку використання прибутків від заморожених російських активів в інтересах оборони України, ухвалення XIV пакета санкцій ЄС проти Росії, початок переговорів з Україною й Молдовою щодо входження до ЄС є свідченням непохитної підтримки Євросоюзу на адресу України та його рішучості в зміцненні спільної безпеки. У цьому контексті розширення ЄС набуває великого геополітичного значення. «Ми маємо відповісти на очікування, які європейці висловили під час виборів. Одним із ключових пріоритетів програми (розвитку) на наступні п'ять років є безпека... Наша підтримка для України має тривати. Ми маємо також підвищити здатність Європи відповідати на кризи будь-якого роду, зміцнити її стратегічну автономію. Ми також маємо наростити наші спроможності та зменшити фрагментацію нашої оборонної промисловості. Це, у свою чергу, пов'язано із посиленням нашої конкурентоспроможності – як в економічному, так і в політичному вимірах», – наголосила Р. Метсола.

Як стало відомо, Президент України В. Зеленський та очільники інституцій ЄС Ш. Мішель та У. фон дер Ляєн підписали угоду у сфері безпеки. Підписання відбулося в залі Європейської ради перед початком її засідання. Документ, що має назву «Спільні безпекові зобов'язання між Європейським Союзом та Україною», істотно відрізняється від двосторонніх безпекових угод України та держав-членів НАТО. Зокрема, угода з ЄС не містить жодних згадок про майбутнє членство України в Альянсі та про його підтримку, оскільки до ЄС входять як позаблокові держави (Австрія, Ірландія), так і Угорщина, що загалом утримується від підтримки України. У цій ситуації держави-члени ЄС дали одностайну згоду на підписання договору.

За словами європейських чиновників, найбільший успіх цієї угоди – це те, що її взагалі вдалося узгодити й підписати, попри позицію Угорщини. Українські джерела відзначають важливість норми про те, що Україна отримуватиме фінансування з Європейського фонду миру (European Peace Facility, EPF). «Нещодавно створений Фонд допомоги Україні в рамках EPF додає ще 5 млрд євро на 2024 р. для забезпечення подальшої військової допомоги та підготовки, і подальші співставні щорічні збільшення можуть бути передбачені до 2027 р., виходячи з потреб України та за умови політичних настанов ради», – ідеться в угоді (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/06/27/7189035>. 2024. 27.06).

Українські політики й експерти сподіваються на позитивні тенденції у відносинах України з ЄС після виборів. Зокрема, як зазначив представник України при ЄС В. Ченцов, розклад сил у Європейському парламенті після виборів мало змінився, оскільки перемогу здобула, як і у Європарламенті попереднього, дев'ятого скликання, Європейська народна партія. З огляду на те, що праві ідеї набувають дедалі більшої популярності у європейських країнах, Україні варто вже зараз вибудовувати діалог з конструктивними силами серед консерваторів і реформістів. «Звичайно, відбулися зміни, менше мандатів, не катастрофічно, але на десяток у соціал демократів, істотно послабилися позиції в лібералів, “зелених”. І відбулося помітне посилення в правих, це європейські консерватори та реформісти», – зазначив В. Ченцов (URL: <https://suspilne.media/766129-vibori-v-es-ukraini-treba-vibudovuvati-dialog-z-konservatorami-i-reformistami-cencov>. 2024. 11.06).

На його переконання, попри те що немає таких драматичних тектонічних зсувів, ці зміни, хоча вони й незначні, певним чином впливатимуть на розклад сил і формування керівництва Європейського парламенту, Європейської комісії. Також при формуванні політики Європейського Союзу загалом – не лише у Європарламенті, а в тому числі й щодо України.

За словами В. Ченцова, та більшість яка, скоріше, буде сформована у Європейському парламенті, буде проєвропейська й проукраїнська. «Я маю на увазі коаліцію, найбільш вірогідну між Європейською народною партією, соціал-демократами та лібералами. І, звичайно, відкритим залишається питання, як співпрацюватимуть ці сили – Європейська народна партія з правими, не плутати з крайні правими», – підкреслив В. Ченцов.

Голова Комітету Верховної Ради з питань зовнішньої політики і міжпарламентського співробітництва О. Мережко також сподівається на поглиблення співпраці України з ЄС. Адже найбільше голосів набрала Європейська народна партія, парламентарі якої займають проукраїнську позицію. «Судячи з тих результатів, які ми зараз маємо, на основі екзитполів, вони мають доволі позитивний і обнадійливий вигляд. Чому? Тому що не виправдалося, по-перше, очікування, що буде такий триумф україноправих і вкрай лівих сил, які пов'язують з Росією. Другий позитив полягає в тому, що найбільше голосів набрала Європейська народна партія, до якої, до речі, входять німецькі партії ХДС/ХСС, які в період повномасштабної агресії РФ проти України займають проукраїнську позицію. І це дало підставу У. фон дер Ляен заявити, що буде навіть сформована така широка проукраїнська коаліція в рамках Європейського парламенту», – зазначив парламентар (URL: https://sensor.net/ua/news/3493791/vybory_do_yevroparlamentu_yakym_bude_sklad. 2024. 10.06).

За його словами, німецькі крайні праві партії «трохи набрали голосів на підтримку, але це не критично». «Наприклад, партія “Альтернатива для Німеччини” більше набрала, ніж такі наші союзники, як Партія зелених, на жаль. Але все одно якщо подивитися на розклад сил, на такі загальні розрахунки, там же (у Європарламенті) – 720 місць. І якщо поррахувати, скільки зайняли крайні праві і крайні ліві, то в сумі вони є в помітній меншості. Тобто якогось зсуву радикального не відбулося», – пояснив О. Мережко.

Колишній міністр закордонних справ В. Огризко вважає, що результат виборів до Європарламенту для України загалом позитивний. «Якщо коротко, то я залишаюся оптимістом. Вибори до ЄП підтвердили, що три провідні центристські партії – народники, ліберали та соціалісти – зберегли свої позиції і матимуть явну більшість. І це для нас добрий знак», – зазначив В. Огризко.

Він зауважив, у яких умовах відбувалися вибори та під якими гаслами відбувалася передвиборна кампанія політичних сил. «Євроцентризм, підтримка України та протидія кремлівській агресії. Таким чином, якщо нова більшість у Європарламенті сформується під такими гаслами, це означатиме відсутність негативних наслідків для України», – запевнив дипломат (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3873461-vibori-do-evropejskogo-parlamentu-obnadijlivi-rezultati-dla-ukraini.html>. 2024. 10.06).

На його переконання, такий розклад сил у Європейському парламенті допоможе Україні на шляху до вступу в ЄС. «Я цілком оптимістично налаштований із цього приводу. Україна дійсно має всі шанси досягти членства у ЄС до 2029 р. і взяти участь у наступних виборах до Європарламенту. З огляду на чисельність населення нашої держави – кількісно Україна буде далеко не останньою країною, представленою у ЄП, і зможе сформувати потужну групу депутатів. Ми повинні чітко поставити собі цю мету, розуміючи, звісно, що шлях буде складним, особливо через опір “деяких

наших друзів” – членів ЄС, які намагатимуться зробити все для того, аби ми якомога довше тупцювали на місці», – наголосив В. Огризко.

Проте, на його думку, якщо Україна діятиме рішуче, то, починаючи з червня цього року, коли розпочнуться переговори про наш вступ до ЄС, попри спротив Угорщини... наша країна реально зможе пройти цю серйозну дистанцію. «Я навіть вважаю, що ми зробимо це набагато раніше. Це було б логічним завершенням усього, що відбувається сьогодні. І ми увійдемо до ЄС як країна-переможець», – підкреслив дипломат.

З ним не зовсім погоджується голова правління Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенко. Він вважає, що теоретично це можливо, практично – малоймовірно. «Більшість серйозних експертів (насамперед у самому ЄС) прогнозують, що ми та Молдова станемо членами ЄС не раніше 2030 р. І це в найкращому випадку. Визначальну роль відіграватиме питання про те, коли і як завершиться війна з Росією», – зазначив експерт.

Щодо результатів виборів до Європарламенту, то, за словами В. Фесенка, прямого й негативного впливу результатів цих виборів на рівень і масштаби підтримки України з боку ЄС не буде. «По-перше тому, що конкретні рішення про воєнну і фінансову підтримку України, а також по євроінтеграції України ухвалюють Єврокомісія і Європейська Рада, а не Європарламент. По-друге, абсолютна (навіть кваліфікована) більшість місць у Європарламенті буде за політичними силами, які підтримують Україну. Рівень єдності ЄС у підтримці України залежить не від виборів до Європарламенту, а від національних виборів», – наголосив В. Фесенко.

Політичний експерт Є. Савісько також вважає, що підтримка нашої країни збережеться, а можливо навіть зросте.

У свою чергу політолог, експерт Інституту демократії ім. Пилипа Орлика Н. Беліцер запевняє, що, хоча результати виборів до Європарламенту принесли чимало сюрпризів, головної небезпеки – перемоги ультраправих і євроскептиків вдалося уникнути: центристи, ліберали та соціал-демократи зберігають більшість. «Особливо позитивним для України є високий результат найчисельнішої групи правоцентристської Європейської народної партії, яка підтримує тісні зв'язки з рядом депутатів Верховної Ради, і збереження загальної проукраїнської спрямованості більшістю нового складу Європарламенту», – підкреслює Н. Беліцер.

Вона звернула увагу на те, що обнадійливі для України виборчі тренди також проявилися в країнах ЄС, з якими останніми роками були найбільш складні відносини. Ідеться про Словаччину та Угорщину. «У Словаччині партія Прем'єр-міністра Р. Фіцо опинилася на другому місці, поступившись опозиційній “Прогресивній Словаччині”; кілька депутатів було обрано від менших опозиційних партій. В Угорщині, хоча В. Орбан заявив про перемогу своєї політичної сили, насправді його “Фідес”, отримавши 44,5 % та 11 мандатів, втратила майже 8 п. п. і 2 мандати, що є найгіршим результатом за всі роки існування цієї партії. При тому нова опозиційна політична сила –

партія “Тиса” П. Мадяра – отримала 29,74 % і здобула 7 мандатів», – наголошує політолог.

Вона також зазначає, що на тлі гучних електоральних провалів коаліцій О. Шольца та Е. Макрона підвищується роль Прем'єра Італії Д. Мелоні, чия консервативна партія «Брати Італії» впевнено здобула першість, отримавши 28,9 % голосів виборців. «До того ж в Італії ультраправа партія “Ліга” різко погіршила свої результати порівняно з виборами 2019 р., здобувши 8,5 % голосів замість 34,3 %, так само як і популістський “Рух п'яти зірок”, який втратив 7 %. Тому можна очікувати продовження, а то й посилення підтримки України з боку Італії та подальший розвиток дружніх двосторонніх відносин», – сподівається Н. Беліцер.

Експерти загалом позитивно оцінюють для нас результати виборів до Європарламенту і відзначають, що вибори до Європарламенту продемонстрували кілька тенденцій, які поступово змінюють політичний ландшафт Європи. Вочевидь, дедалі зростають симпатії виборців до ультраправих популістів. Особливо в найбільших європейських країнах — Німеччині та Франції. По-друге, падає популярність політсил, які підтримують Україну, і на їхнє місце претендують не лише нейтральні, а відверто проросійські партії.

Проте, за словами експертів, збільшення представництва правих сил у Європарламенті не становить безпосередньої загрози для українських інтересів. Разом з тим посилення скептичних настроїв щодо українських перспектив у ЄС, ослаблення політичної підтримки в питаннях опору російській військовій агресії, пряма трансляція кремлівських наративів на широку європейську аудиторію – усе це може негативно позначитися на масштабах військової допомоги та спричинити згорання спільних оборонних проєктів, знизити загальну підтримку України вже в короткостроковій перспективі.

Для України важливим є усвідомлення країнами-членами ЄС/НАТО, що російська агресія проти України має отримати відповідь з боку колективного Заходу та його європейських структур. Адже геополітика та головні стратегічні інтереси провідних гравців-суб'єктів міжнародного права на Європейському континенті нерозривно пов'язані з перебігом визвольної війни України проти російського загарбника.

С. Горова, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Вояж очільника Кремля до КНДР і СРВ. Експертні думки

Президент РФ Путін 17 червня розпочав свою чотириденну поїздку до Азії. Він відвідав Північну Корею і В'єтнам.

В. Путін і лідер Північної Кореї Кім Чен Ин підписали в Пхеньяні оборонну угоду, яка передбачає взаємну допомогу в разі нападу третьої країни.

Згодом, виступаючи в Ханой 20 червня, Путін також заявив, що «не виключає» відправлення зброї до Північної Кореї (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-putin-kndr-zbroia/33002795.html>. 2024. 20.06). Прикметно, що очільник Північної Кореї назвав документ «виключно миролюбним» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/putin-formuye-alternatyvu-nato/33002490.html>. 2024. 20.06).

Досить уважно слідкували за цими візитами у США. У Білому домі заявили, що угода між Північною Кореєю і Росією не є несподіванкою, а – ознакою відчаю Росії (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-putin-kndr/32998373.html>. 2024. 18.06).

Південна Корея у відповідь заявила, що Сеул розгляне можливість відправки зброї в Україну. Путін заявив, що це було б «великою помилкою», і додав, що Росія думає про зміну своєї ядерної доктрини, згідно з якою тепер РФ може застосувати ядерну зброю лише у відповідь на ядерну атаку або дії, що становлять загрозу існуванню держави. При цьому він наголосив, що в Росії немає потреби завдавати превентивного ядерного удару.

Речник Пентагону П. Райдер, відповідаючи на коментарі Путіна щодо його ядерної доктрини, зауважив: «Це безвідповідально для країн, які зберігають ці можливості, робити такі коментарі».

Генсек НАТО Є. Столтенберг, реагуючи на домовленості Путіна в Північній Кореї, нагадав, що КНДР уже давно постачає боєприпаси Росії для війни проти України. І запитав: «Що Кремль дає Північній Кореї натомість?» Є. Столтенберг заявив, що дуже стурбований тим, що Росія може надавати підтримку ядерним та ракетним програмам КНДР (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/putin-formuye-alternatyvu-nato/33002490.html>. 2024. 20.06).

Як повідомляли ЗМІ, президент Росії 20 червня також здійснив короткий візит до В'єтнаму. Він заявив, що настав час для «нової архітектури безпеки» для Азії. У Ханой Путін підписав з Президентом В'єтнаму То Ламом 11 публічних угод і меморандумів про взаєморозуміння. То Лам додав, що вони з Путіним уклали й інші угоди, які не є публічними. Домовленості зосереджувалися на енергетиці, освіті, науці й технологіях – секторах, проти яких зосереджені санкції, які Сполучені Штати й інші країни запровадили щодо Росії через її вторгнення в Україну. Дві країни також домовилися працювати над «дорожньою картою» для ядерного науково-технологічного центру у В'єтнамі. «Ми твердо налаштовані на поглиблення всебічного стратегічного партнерства з В'єтнамом, яке залишається одним із пріоритетів зовнішньої політики Росії», – процитувало свого президента російське державне інформаційне агентство ТАСС.

У свою чергу То Лам наголосив, що Путін зробив внесок у глобальний «мир, стабільність і розвиток». Нагадаємо, що В'єтнам зберіг нейтралітет щодо вторгнення Росії в Україну і це була перша поїздка Путіна до цієї країни з 2017 р.

У В'єтнамі російський президент також зустрівся з генеральним секретарем Комуністичної партії Нгуен Фу Чонгом і Прем'єр-міністром Фам Мінь Тінем, повідомило офіційне В'єтнамське інформаційне агентство.

Перед візитом очільника Кремля речник Посольства США у В'єтнамі заявив, що «жодна країна не повинна надавати Путіну платформу для просування його агресивної війни й іншим чином дозволяти йому нормалізувати свої звірства».

Експерти зазначають, що у Вашингтоні неоднозначно відреагували на закордонні поїздки російського президента, який перебуває в міжнародному розшуку. Старший директор з питань Європи Ради національної безпеки Білого дому М. Карпентер заявив: «Путін збирає коаліцію».

Сміливе передбачення має й Американський інститут вивчення війни, який написав: «Путін формує альтернативу НАТО». Зазначається, що йдеться про країни, які мають історично «теплі зв'язки з СРСР». Напередодні візиту до В'єтнаму Путін опублікував статтю у в'єтнамській державній газеті «Nhan Dan», у якій використовував ті ж самі наративи, що і в статті північнокорейського видання «Rodong Sinmun».

«Путін послався на історичну пам'ять про підтримку СРСР В'єтнаму під час війни у В'єтнамі, яку назвав “героїчною боротьбою проти іноземних загарбників”, і зазначив, що сьогодні виповнюється 30 років з дня підписання Договору про основні принципи дружніх відносин між Росією та В'єтнамом. ...Похвалив В'єтнам за проведення “незалежної зовнішньої політики” та підтримку світового порядку, заснованого на “принципах рівності між націями та невтручання у внутрішні справи”. Також Путін заявив, що, як і Північна Корея, В'єтнам поділяє погляди Росії на формування нової системи “рівної та неподільної євразійської безпеки”», – зазначили аналітики.

Однак В'єтнам, як і більшість Південно-Східної Азії, зазвичай не включається до політичних концепцій Євразії, додали в ISW. Там вважають, що Путін своїми висловлюваннями заклав інформаційну основу євразійської структури безпеки під час свого візиту до Китаю в травні, а потім запропонував її у червневій промові. Тоді він заявив, що «євроатлантична система безпеки» руйнується, і що західні «схеми безпеки та процвітання у Європі не працюють».

На думку експертів, Путін хоче створити коаліцію країн, яку міг би спробувати представити як реальну альтернативу НАТО. Також він прагне створити ілюзію, що західні країни єдині прихильники України, тоді як решта світу – стоїть за РФ (URL: <https://sobor.com.ua/news/isw-39>. 2024. 20.06).

Західна преса серед цілей Москви у В'єтнамі називає переговори щодо постачання озброєння та участь цієї країни у так званих сірих схемах імпортозаміщення. Є й довгострокова мета – реанімація військово-морської бази в Камрані та організація тимчасового базування сил ВМФ Росії на морському узбережжі В'єтнаму.

Видання «Time» також вказує, що, попри критику США з приводу вторгнення Кремля в Україну, В'єтнам привітав Путіна з офіційним візитом,

підкресливши свої багаторічні відносини з Росією (URL: <https://time.com/6990106/vietnam-russia-putin-state-visit-us-criticism>. 2024. 19.06). «США розглядаються Ханоем як ідеологічний “супротивник”, водночас претензії Китаю на води біля узбережжя В’єтнаму загрожують його суверенітету, зауважив експерт з Азійсько-Тихоокеанського центру досліджень безпеки О. Вувінг», – пише видання.

Хоча приймати російського президента в себе «ризиковано» для в’єтнамських чиновників, наголосив О. Вувінг, «їм доведеться піти на ризик і залишитися вірними Росії». Водночас нагадується, що В’єтнам зайняв нейтральну позицію щодо війни проти України, закликаючи до дипломатичних кроків для розв’язання конфлікту.

Як повідомляв інтернет-ресурс «Голос Америки», Путін обрав В’єтнам п’ятою країною для своїх закордонних поїздок на початку п’ятого президентського терміну. Його подорожі обмежені через ордер на арешт Міжнародного кримінального суду за підозрою в незаконному примусовому переміщенні українських дітей з окупованих територій України до Росії.

У статті «Nhan Dan» ідеться, що Путін назвав енергетику «сферою стратегічного значення у двосторонньому співробітництві» та згадав спільні російсько-в’єтнамські підприємства з викопного палива в Південно-Китайському морі та на півночі Росії. Він також згадав ініціативу «створення центру ядерної науки і технологій у В’єтнамі» за підтримки «Росатому», російського державного гіганта ядерної енергетики (URL: <https://www.holosameryky.com/a/7662249.html>. 2024. 19.06).

Описуючи помпезний візит із червоними доріжками та триумфуючими корейцями з прапорцями на узбіччях доріг, The New York Times у публікації «Putin and Kim Jong-un, Autocrats Brought Closer by War, Meet in Pyongyang» («Путін і Кім Чен Ин, автократи, яких зблизила війна, зустрілися в Пхеньяні») підкреслює, що два автократи поклялися створити єдиний фронт проти США та поглибити двосторонні зв’язки, включно з розширенням торгівлі зброєю, енергоносіями, військовими технологіями, що веде до підриву режиму міжнародних санкцій.

Аналітики побоюються, що співробітництво призведе до модернізації корейських ракет-носіїв ядерної зброї. Путін натякнув, що Росія може розпочати постачання в КНДР бойових літаків і далекобійних ракет на помсту за постачання Україні F-16 і далекобійних ракет.

The Wall Street Journal пише, що цього року Росію відвідала рекордна кількість північнокорейських делегацій, у тому числі група з нагляду за північнокорейськими трудовими мігрантами. Питання про трудових мігрантів украй важливе для Росії, яка відчуває дефіцит робочої сили через війну в Україні. Російські чиновники у Сибіру та на Далекому Сході висловили зацікавленість у працевлаштуванні північнокорейців. Для цього є кілька підстав. По-перше, це дешева та кваліфікована робоча сила. По-друге, Далекий Схід Росії гостро потребує робочої сили, оскільки більшість трудової міграції

в Росії походить із Центральної Азії, і ці люди зазвичай осідають у європейській частині країни.

Також наголошується, що Росія може побоюватися передавати Північній Кореї технології, пов'язані з міжконтинентальними балістичними ракетами, оскільки це викличе негативну реакцію Китаю, який розглядає зростаючу програму озброєнь Північної Кореї, як загрозу регіону.

Reuters у публікації «New North Korea-Russia pact calls for immediate military aid if invaded» («Новий договір між Північною Кореєю та Росією передбачає негайну військову допомогу в разі вторгнення») описує основні положення Договору про всеосяжне стратегічне партнерство. «Якщо одна зі сторін зіткнеться зі збройним вторгненням і опиниться у стані війни, інша сторона негайно використовує всі наявні засоби для надання військової та іншої допомоги відповідно до ст. 51 Статуту ООН та законів кожної країни», – йдеться в ст. 4 угоди.

Документ свідчить, що жодна зі сторін не підпише договір з третьою країною, що утискає інтереси однієї з них, і не дозволить, щоб її територія використовувалася якоюсь країною для заподіяння шкоди безпеці та суверенітету іншої країни. Дві країни вживатимуть спільних дій, спрямованих на «зміцнення оборонного потенціалу для запобігання війні та забезпечення регіонального та міжнародного миру та безпеки», йдеться в договорі.

Південна Корея висловила жаль, що угода включає обіцянку «співробітництва в галузі військових технологій», а це порушує резолюції Ради Безпеки ООН. Нагадаємо, що Південна Корея з 1953 р. перебуває в стані замороженого військового конфлікту з КНДР.

Так само Японія заявила про «серйозну стурбованість» у зв'язку з обіцянкою Путіна не виключати співробітництва з Пхеньяном у галузі військових технологій.

Реакція Китаю, головного політичного та економічного покровителя КНДР, була стриманою.

Bloomberg у публікації «Kim Vows to Back Putin 'Unconditionally' on War in Ukraine» («Кім обіцяє “беззастережно” підтримати Путіна у війні в Україні») зазначає, що корейський лідер обіцяє беззастережно підтримати Путіна у війні проти України, оскільки КНДР буде «непохитно, беззастережно підтримувати будь-яку політику Росії незалежно від ускладнення міжнародної геополітичної ситуації».

Експертне середовище також звернуло увагу, що візит Путіна відбувся за кілька годин після того, як пройшли перші за останні дев'ять років переговори на високому рівні з питань безпеки між Китаєм та Південною Кореєю.

Зазначається, що це не вигідно Китаю, оскільки посилення військової напруженості означає збільшення військової присутності США в регіоні, що додає США ще одну підставу для зміцнення тристороннього партнерства з Південною Кореєю та Японією.

The New York Times у публікації «Putin Threatens to Arm North Korea, Escalating Tension With West Over Ukraine» («Путін загрожує озброїти Північну Корею, що посилює напруженість у відносинах із Заходом через Україну») зазначає, що Москва погрожує США та союзникам готовністю озброїти Північну Корею, якщо вони продовжать постачати Києву зброю, яка вражає російську територію. Очільник Кремля застерігає Захід від того, щоб вимагати «стратегічної поразки» РФ через програв в Україні.

The New York Times у публікації «Asian Fears Come True, North Korea's Russia Pact Amplifies Threat» («Азіатські побоювання збуваються: пакт Північної Кореї з Росією посилює загрозу») зазначає, що новий союз Кіма з Путіним призведе до ескалації напруженості в Південно-Східній Азії, посиливши протистояння між партнерством США, Південної Кореї та Японії, з одного боку, та автократичним табором Росії, Північної Кореї та Китаю, з іншого.

Пакт викликав різку реакцію в Японії та Південній Кореї. Зазначається, що в Сеулі може знову спалахнути дискусія, чи варто Південній Кореї озброюватися ядерною зброєю, а також про наслідки обрання Д. Трампа президентом США. Також наголошується, що Південній Кореї час провести перегляд політики безпеки, яка майже повністю залежить від ядерної парасольки США в протистоянні з КНДР (URL: https://enovosty.com/uk/service-ukr/topnews-ukr/full/2406-vizitami-do-kndr-ta-vyetnamu-putin-rizko-perekroyuye-kartu-rizikiv-v-azii-ta-sviti#google_vignette. 2024. 24.06).

В експертних колах також відреагували на візити Путіна до цих азійських країн, вказуючи на те, що влада КНДР готова підтримувати зусилля Кремля у веденні війни проти України. Так, голова Корейської програми Центру Стімсона Д. Таун підкреслила: «У Росії є зацікавлений партнер у вигляді Північної Кореї, яка готова робити все що може для того, щоб підтримати зусилля РФ».

Аналітик зазначила, що за підсумками переговорів Путіна і Кім Чен Ина Північна Корея, крім постачань зброї Росії, отримала доступ «до багаторівневого співробітництва, зокрема, у військовій, економічній, культурній та технологічній галузях». Щодо економічної складової, то вона для Північної Кореї – найпривабливіша. Незважаючи на санкції, вибудовується економічне співробітництво, є намагання створити власну, альтернативну американсько-європейській систему, де Росія відіграє провідну роль. У такий спосіб замість того, щоб Північна Корея розглядала можливість переговорів зі США щодо зняття санкцій, вона може вести переговори з РФ для того, щоб ці санкції обійти.

Тому, як зазначають деякі експерти, будь-які санкції, які [США] можуть розглядати щодо Північної Кореї за постачання зброї Росії, будуть односторонніми – їх дотримуватимуться тільки США та їхні партнери.

Коментуючи візит Путіна до Північної Кореї, викладач політики в Оксфордському університеті у Великій Британії Е. Хауелл також зазначив:

«Відносини між двома країнами – це не просто необхідність. Ми бачимо, як обидві держави формують дедалі узгодженіший єдиний фронт і виступають проти Сполучених Штатів Америки та Заходу».

Коментатори також звертають увагу на те, що під час своїх візитів у КНДР і В'єтнам Путін і кремлівська пропаганда розвернули масштабну інформаційну кампанію, спрямовану на підриєв єдності союзників України щодо їхньої загальної стратегічної мети та стратегії ураження в російській загарбницькій війні проти України. Публічною частиною цієї кампанії стала загроза Путіна змінити ядерну доктрину Росії, про що він попереджав ще під час економічного форуму в Петербурзі. Другою непублічною частиною його кампанії є таємні диверсійні операції на території союзників України, які, як сподівається Путін, повинні зламати єдність і солідарність європейських країн з Україною (URL: <https://wz.lviv.ua/world/515230-operatsii-putina-proty-nato-chy-ie-zahroza>. 2024. 25.06).

Неофіційна частина візиту російського президента до КНДР також широко висвітлювалася. Наприклад, писали про те, що Путін подарував Кім Чен Ину автомобіль «Аурус» – такий самий, як у лютому. Кім Чен Ин у відповідь подарував своєму гостю пару собак породи пхунсан і показав президенту РФ його ж бюст і картину з ним. Також спеціально для лідера Кремля організували концерт, де північнокорейська співачка виконала пісню Шамана «Встаньмо» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/putin-formuye-alternatyvu-nato/33002490.html>. 2024. 20.06).

Широкий резонанс у ЗМІ викликала історія з російською делегацією, коли під час візиту в КНДР кремлівських міністрів вигнали із зали. Справа в тому, що росіяни зайшли в приміщення раніше, ніж північнокорейський лідер Кім Чен Ин. Як повідомляє The Moscow Times, кадри інциденту потрапили на пряму трансляцію, яку проводили ЗМІ Північної Кореї. Росіян вигнав корейський чиновник (URL: https://t.me/moscowtimes_ru/23193).

Водночас, аналізуючи поїздки до КНДР та В'єтнаму, ряд експертів наголошували, що головну небезпеку становить Північна Корея – ядерна держава-ізгой, яка регулярно погрожує сусідам, яка раптово набула сили завдяки обіцянкам Росії надати високотехнологічну військову допомогу та укладання пакту про взаємну оборону. Також укладено понад десяток угод з В'єтнамом – країною, яка набуває дедалі більшого значення для Китаю та США у їхній боротьбі за вплив над нею.

У цьому контексті варто врахувати, що в регіоні має місце протистояння США та Китаю через претензії Китаю на Тайвань і мілітаризацію Китаєм Південно-Китайського моря. Крім того, Китай збільшує свої ядерні арсенали. Багато країн регіону вже зміцнюють свої збройні сили, щоб протистояти тиску Китаю та невизначеності щодо того, як далеко може зайти суперництво між США та Китаєм.

Тепер ситуацію ще й підігриває погроза Москви озброїти режим Ина та шантаж ядерною зброєю, розпалюючи старий конфлікт на Корейському півострові.

Однак можна стверджувати й те, що візити Путіна в КНДР і В'єтнам, незважаючи на підписані угоди, фактично мали вимушений характер, оскільки на фоні надзвичайно активної і вдалої міжнародної діяльності України кремлівському вождеві необхідно було показати, насамперед своєму населенню, що він виїзний. Однак досі ще залишаються деякі країни, що готові прийняти особу, проти якої Міжнародний Кримінальний Суд ухвалив рішення про арешт як міжнародного злочинця.

О. Аулін, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Близькосхідна політика Кремля: виклики для України

Для участі в Петербурзькому міжнародному економічному форумі 5 червня РФ відвідала делегація радикального ісламістського руху «Талібан» на чолі з першим заступником голови Торгово-інвестиційної палати М. Ю. Момандом. Заступник голови політбюро ХАМАС М. А. Марзук прибув до Москви 24 червня. Під час візиту відбулися зустрічі хамасівця з представниками російського МЗС, зокрема заступником міністра М. Богдановим. На перший погляд ці дві події майже не зв'язані одна з одною. Крім того, не мають безпосереднього стосунку до України. Проте невеликий екскурс у близькосхідну політику Кремля допоможе дещо по-іншому поглянути на ці події.

Ідеться про ситуацію на Великому Близькому Сході, до якого експерти відносять не тільки країни Аравійського півострова, Йорданію, Ліван, Сирію, Туреччину та Ірак, а й Алжир, Єгипет, Лівію, Марокко, Туніс, Афганістан, Ізраїль, а іноді й кавказькі країни (URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/17/14.pdf>). Якщо звернутися до відносно недавньої історії, то в сучасній російській близькосхідній політиці можна умовно виділити три основні періоди. Перший, з 2000 по 2007 р. Другий, з 2008 по 2021 р. І третій, з 2022 р. – дотепер. Формальним розділом між першим і другим може служити промова Путіна на ХLІІІ Мюнхенській конференції з питань політики безпеки в 2007 р., а між другим і третім – початок повномасштабної агресії проти України в лютому 2022 р.

Для розуміння сучасної близькосхідної політики Москви необхідним є ознайомлення з певними історичними прецедентами. Наприклад, на початку 1990-х років зовнішня і внутрішня політика російської влади дуже відрізнялася від нинішньої. Навіть в умовах жорсткої фінансово-економічної кризи в країні, коли місцева еліта була зацікавлена в допомозі Заходу, щоб утриматися при владі, тодішній кремлівський лідер Б. Єльцин усе одно намагався використати політичний спадок своїх попередників. В історичному контексті йшлося про те, що за два тижні після того, як В. Ленін у грудні 1917 р. «подарував незалежність» колишньому Великому князівству Фінляндському, він також таємно підтвердив готовність допомогти місцевим червоноармійцям у захваті та утриманні влади у Фінляндії. У громадянській

війні, яка невдовзі розпочалася, значну роль відіграла російська 106 піхотна дивізія під командуванням колишнього полковника М. Свечнікова, який із часом отримав керівництво над всіма підрозділами фінської «червоної армії». Якщо б його супротивником опинилася менш досвідчена особа, ніж колишній генерал російської імператорської армії К. Маннергейм, це протистояння не відомо чим могло б закінчитися (URL: <https://readli.net/memuaryi-12>).

Історія майже повторилася, коли за владу в РФ змагався Б. Єльцин. У травні 1990 р. він був обраний головою Верховної Ради тодішньої РРФСР. У червні за безпосередньою участі Б. Єльцина 3-їзід народних депутатів прийняв Декларацію про державний суверенітет РРФСР, яка передбачала верховенство російського законодавства над законодавством колишнього СРСР. У серпні, під час боротьби за голоси виборців у столиці Башкирії Уфі, він промовив фразу «беріть стільки суверенітету, скільки зможете проковтнути», яка була розтиражована ЗМІ та сприяла створенню іміджу Єльцина-демократа. Проте коли він отримав реальну владу в незалежній РФ, то за радянською традицією залишив 14-ту армію в Придністров'ї, яка в 1992 р. втрутилася в місцевий політичний конфлікт, через що офіційний Кишинів не зміг подолати сепаратистські тенденції в цій частині Молдови. У 1993 р. майже за таким же сценарієм абхазьким сепаратистам вдалося за допомогою російських військових і чеченських бойовиків відторгнути згаданий регіон від незалежної Грузії. Проте, коли російська Чечня «проковтнула» стільки суверенітету, щоб претендувати на статус незалежної держави з відповідними символами та атрибутами, Кремль інспірував у 1994 р. наступ на Грозний опозиційних президенту Д. Дудаєву сил за підтримки російських найманців, завербованих ФСБ у військових частинах. Як відомо, цей рейд, як і перша війна 1994–1996 рр., закінчилися перемогою чеченців (URL: <https://library.khpg.org/index.php?id=1398667261>).

З приходом до влади в Кремлі Путіна (2000) Друга російсько-чеченська війна (1999–2007) вступила в активну фазу. Цьому сприяла й реакція Вашингтону на потужні теракти, що відбулися в США у вересні того ж року. Президентом Д. Бушем була оголошена війна з тероризмом і почалося вторгнення військ західної коаліції до Афганістану з метою знищення терористичної організації «Аль-Каїда», яка взяла на себе відповідальність за теракти в Сполучених Штатах Америки. Путін вдало використав міжнародну політичну кон'юнктуру, що склалася, і під час Другої чеченської війни активно застосовував наратив «боротьби з міжнародним (ісламським) тероризмом». Саме цим Москва прикриватиме злочини своїх силовиків не тільки в Чечні, а і в Дагестані та інших мусульманських федеральних суб'єктах, а пізніше в інших країнах. Водночас московський режим позиціонував себе як важливого союзника Заходу в антитерористичній боротьбі, надаючи США логістичні та інші послуги.

Після перемоги в 2007 р. над чеченським народом і встановлення контролю путінським оточенням над основними фінансово-економічними ресурсами РФ російський диктатор переносить свою військово-політичну

активність за межі Кавказу. Він, як і раніше, прикриває своє втручання у внутрішні справи Сирії, Лівії та інших країн боротьбою з міжнародним ісламським тероризмом. Різниця з попереднім періодом не тільки в переміщенні російських військових і техніки за національні кордони, а і в явному небажанні враховувати «життєво важливі» інтереси США та їхніх союзників у регіоні. Досить яскраво це виявилось в подіях у сирійській провінції Дейр-ез-Зор, коли в 2018 р. під Хішамом американці та курди знищили підрозділ вагнерівців, які намагалися захопити нафтоперегінний завод «Коноко» (URL: <https://mil.in.ua/uk/news/rozgrom-vagnera-v-syriyi-amerykanski-spetspryznachentsi-rozpovily-podrobytsi-epichnogo-boyu-v-2018-rotsi>).

У 2007 р. на Мюнхенській конференції з питань політики безпеки російський президент звинуватив США у створенні однополярного світу, де самі Сполучені Штати Америки виконують функцію одноосібного лідера. Цікаво, що, торкаючись міжнародної політичної ситуації, російський автократ, зокрема, зазначив: «Хіба ми маємо байдуже і безвільно дивитися на різні внутрішні конфлікти в окремих країнах, на дії авторитарних режимів, тиранів, на поширення зброї масового знищення?». На погляд аналітика «Радіо Свобода» В. Ясманна, така різка критика на адресу США була пов'язана з тим, що Путін звертався не стільки до західної аудиторії в Мюнхені, скільки до країн, які є суперниками США. Невдовзі він вирушав до країн Перської затоки, де хотів постати як потужна посередницька фігура. «Для цього російському диктатору було потрібно показати, що він уміє дуже жорстко говорити із західним світом – тоді в нього вийде роль посередника», – вважав аналітик. На думку В. Ясманна, тодішня Росія вже не боялася ізоляції чи втрати доступу до західних кредитів. Навіть більше, російське керівництво не страшило її відсутність західних інвестицій. Після того як Москва в 2005–2007 рр. прибрала до своїх рук найвигідніші підприємства на енергетичному ринку, західні інвестори не поспішали вкладати гроші в інші сектори російської економіки. Тогочасні ж інтерв'ю Путіна арабським засобам інформації свідчили, що Росія активно намагається залучити інвестиції з країн Близького Сходу (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/959176.html>).

У 2014 р. росіяни захоплюють Крим і частину Донбасу. Стикнувшись з активним опором своїй загарбницькій політиці з боку місцевих мусульман, Кремль знову застосував наратив про необхідність боротьби з ісламським тероризмом. За допомогою списків, які складає колабораціоніст, так званий муфтії Криму Е. Аблаєв, окупаційна адміністрація здійснює арешти кримськотатарських активістів, які звинувачуються в причетності до діяльності забороненої в РФ міжнародної ісламської організації «Хізб ут-Тахрір». Після цього кримські татари отримують величезні тюремні терміни. Так, у червні 2023 р. Південний окружний військовий суд засудив активіста А. Османова на 20 років позбавлення волі. Перші п'ять років він має провести у в'язниці. А. Османова російські окупанти звинувачують в організації діяльності «Хізб ут-Тахрір». До арешту він був учасником руху «Кримська

солідарність» і регулярно відвідував суди з політично вмотивованих справ. А. Османов батько п'ятьох дітей, працював художником-різьбярем по дереву. Процес над ним був закритим. У ньому брала участь лише сторона обвинувачення – ФСБ. У результаті суд виніс вирок навіть на два роки більше, ніж вимагав прокурор. Іншого кримськотатарського активіста Е. Сейтосманова засудили до 18 років колонії суворого режиму, також за організацію діяльності «Хізб ут-Тахрір». Його рідного брата – до 17 років у колонії суворого режиму. До свого арешту Е. Сейтосманов відвідував судові процеси над кримськими татарами в Криму та Ростові-на-Дону, допомагав сім'ям політв'язнів у вирішенні соціально-побутових питань, брав участь у громадських ініціативах (URL: https://lb.ua/tag/14334_hizb_uttahrir).

На цьому тлі зовсім інакше виглядають сучасні зв'язки Москви з такими одіозними ісламістськими організаціями, як «Талібан» і ХАМАС. Хоча заради справедливості треба зазначити, що над російсько-талібанськими відносинами не завжди сяяло сонце. Наприклад, у 1999–2001 рр. ставлення Кремля до «Талібану» було, скоріше, ворожим, особливо після офіційного визнання талібами незалежності Чечні. Саме в той час Москва всіляко намагалася вибудувати добрі відносини із Заходом. Невипадково, що в жовтні 2001 р. тоді ще молодий російський лідер Путін підтримав антитерористичну операцію США та їхніх союзників в Афганістані, а рух «Талібан» був заборонений у РФ. Протягом наступних двох десятиліть відносини Росії та Заходу ставали дедалі гіршими. На цьому тлі змінювалося й сприйняття Кремлем талібів. Зокрема, з 2019 р. на території РФ проводилися засідання робочої групи з представників афганської опозиції та «Талібану». У результаті, коли в серпні 2021 р. війська талібів наближалися до Кабулу, а західні дипломати спалювали секретні документи та евакуювалися з країни, лише російське посольство зберігало спокій. На момент тріумфального вступу талібів до афганської столиці в Москві вже було налагоджено з ними контакти. За два дні після падіння уряду Ісламської Республіки Афганістан посол РФ Д. Жирнов публічно зустрівся з талібами. Він став першим іноземним дипломатом у Кабулі, який зважився на такий крок. Бойовики «Талібану», яких Д. Жирнов називав «адекватними мужиками», стали забезпечувати безпеку посольства. До того ж саме російська дипмісія, ніби підігруючи талібам, поширила інформацію про те, що повалений президент А. Гані ганебно біг «на машинах, набитих грошима». Кремлю виявився близьким антизахідний наратив талібів, які з відходом останнього американського солдата в ніч на 31 серпня 2021 р. оголосили про здобуття країною «повної незалежності». Російське керівництво стало активно експлуатувати тему невдач натівської коаліції в Афганістані, намагаючись ув'язати це з нібито помилковою політикою Заходу щодо Москви (URL: <https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2023/09/russias-growing-ties-with-afghanistan-are-more-symbolism-than-substance?lang=ru>).

На відміну від «Талібану», Кремль ніколи не визнавав ХАМАС терористичною організацією, хоча протягом 1990-х і на початку 2000-х років регулярно засуджував теракти ХАМАС, прямо називаючи бойовиків

ісламськими фанатиками та екстремістами. Наприклад, у серпні 2004 р., коли главою МЗС став С. Лавров, зовнішньополітичне відомство випустило заяву про теракт, який вчинив смертник ХАМАС в ізраїльському місті Беер-Шева (було вбито 17 осіб). «У Москві рішуче засуджують нову варварську вилазку екстремістів. Переконані, що жодних політичних та інших цілей не може бути досягнуто за допомогою насильства та терору», – ішлося в офіційній заяві (URL: <https://meduza.io/feature/2021/05/21/rasskazyvaem-ob-istorii-otnosheniy-rossii-s-hamas-glavnym-vragom-izrailya-v-poslednie-nedeli>). Відносини РФ і ХАМАС різко потеплішали після перемоги руху на виборах до парламенту Палестинської автономії в січні 2006 р. Уже 31 січня на своїй щорічній пресконференції президент Путін, відповідаючи на запитання кореспондента телеканалу «Аль-Джазіра», нагадав, що Росія ніколи не визнавала ХАМАС терористичною організацією. Щоправда, він обмовився, що це не означає, що «ми схвалюємо та підтримуємо все, що робить ХАМАС». Оскільки ж після перемоги на виборах цей рух з радикальної опозиції перейшов у категорію легітимно обраної влади, то з ними треба зважати як на реальну політичну силу, пояснив Путін. З 2006 р. регулярно відбуваються зустрічі російських чиновників із членами вищого керівництва (політбюро) ХАМАС на рівні Міністерства закордонних справ. Однак після того, як у 2011 р. у Сирії спалахнула громадянська війна, ХАМАС і Кремль опинилися по різні боки барикад: росіяни підтримували Б. Асада (основною опорою якого були шіїти-алавіти), хамасівці – сунітську ісламістську опозицію режиму (URL: <https://www.nytimes.com/2023/11/03/technology/israel-hamas-information-war.html>).

Російське вторгнення в Україну в лютому 2022 р. помітно змінило відносини у форматі «ХАМАС – РФ». Вони значно потеплішали, навіть з'явилися версії про «руку Москви» в кривавій атаці ХАМАС проти Ізраїлю наприкінці 2023 р. Першими наслідками цього стало певне охолодження в ізраїльсько-російських відносинах одразу після цього масованого й добре скоординованого теракту, який, скоріше, нагадує військову операцію, розроблену в Тегерані або Москві. Торкаючись теми російсько-української війни, треба зазначити, що атака ХАМАС стала дуже вчасною для Кремля. Акція відволікла на себе значну увагу та ресурси західних партнерів України, наслідком чого стали нові захоплені окупантами території та втрати серед українських захисників, яких можна було б уникнути при іншому розвитку подій на Близькому Сході. Так, Президент Польщі А. Дуда в інтерв'ю місцевим медіа прямо заявив: «Це, безумовно, вигідно Росії та російській агресії проти України. Це відволікає увагу світу». Крім того, він висловив цілком обґрунтоване занепокоєння ескалацією проблем міграції: «Це, на жаль, викличе подальший міграційний тиск на Європу. Скоріше, на нас чекає ще одна хвиля мігрантів з Близького Сходу, яка вразить Європу... Наша безпека, захист кордонів Польщі, звичайно, а також кордонів Європейського Союзу та Шенгенської зони стає ще важливішим» (URL:

<https://enovosty.com/world/full/2310-ruka-moskvy-v-vojne-xamas-protiv-izrailya>).

Аналогічну думку висловлювали західні медіа. Зокрема, видання «The New York Times» у публікації «Three Weapons That Israel and Ukraine Both Need From the US» («Три види зброї, які потрібні Ізраїлю та Україні від США») стверджувало, що США почали передавати Ізраїлю десятки тисяч снарядів, призначених для України. «Пообіцявши відправити більше зброї як Україні, так і Ізраїлю, Президент Д. Байден (у якийсь час) спробував дати зрозуміти, що Сполучені Штати Америки не ставлять одну війну вище за іншу. Але за кілька годин раніше представник Міністерства оборони заявив, що десятки тисяч 155-міліметрових артилерійських снарядів, обіцяних Україні, будуть перенаправлені до Ізраїлю», – повідомляло американське видання (URL: <https://www.nytimes.com/2023/10/22/us/politics/israel-ukraine-weapons.html>).

У відносинах Кремля й «Талібану» після початку російсько-української війни склалася дещо інша ситуація. На погляд президента Центру близькосхідних досліджень І. Семиволоса, ця війна створює для талібів реальні умови для експансії в колишні радянські республіки Центральної Азії, які Кремль досі вважає своїми важливими союзниками. «Залежно від того, як Росія буде слабнути і як війська будуть передислоковані з Центральної Азії на український фронт, кількість їх буде зменшуватися, звісно, зростає ймовірність того, що “Талібан” може розпочати активні дії на цьому напрямку», – зазначив він. На думку експерта, «Талібан» навряд чи ставить перед собою завдання захопити Таджикистан. Там досить складна місцевість, тож така операція могла б спричинити чималі втрати. Водночас дестабілізація з боку талібів можлива. Якщо розглядати сценарій, що «Талібан» таки розпочне активні бойові дії з території Афганістану, то це б стало серйозним ударом для Росії. Як пояснив І. Семиволос, через брак сил Таджикистан не зміг би протистояти талібам. Єдина країна в регіоні, що змогла б дати відсіч «Талібану» – Узбекистан. Від їхнього рішення залежатиме розвиток подій. Але, «у будь-якому випадку це підірве вплив Росії. Адже якщо Росія не спроможна захистити своїх союзників, то ніхто далі на росіян не зважатиме», – резюмував експерт (URL: <https://tsn.ua/ato/na-tli-viyni-v-ukrayini-talibi-mozhut-napasti-tadzhikistan-chomu-ce-stane-seryoznim-udarom-dlya-rosiyi-2022571.html>).

Водночас ізраїльський політтехнолог Б. Шейтельман, не виключає можливості наявності таємної домовленості між Кремлем і «Талібаном» про відправлення останнім бійців на територію України (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=bVM2IKFSjmg>). Про важливість талібів для РФ в умовах війни в Україні говорять також наміри російської верхівки виключити «Талібан» зі списку заборонених організацій (URL: <https://ua.korrespondent.net/world/russia/4689783-v-rf-proponuuit-vykluichyty-taliban-zi-spySKU-zaboronenykh-orhanizatsii>).

Отже, розглядаючи історію сучасної близькосхідної політики РФ, можна зробити висновок, що декларативна частина останньої може значно

змінюватися залежно від стану відносин Кремля із Заходом. Разом з тим матрична складова цієї політики – використання власних і закордонних мусульман у своїх імперських інтересах – до 2022 р. реалізувалася під егідою боротьби з міжнародним (ісламським) тероризмом. У моменти ситуативного поліпшення відносин зі США і їхніми європейськими союзниками путінська РФ намагалася спекулювати на власному іміджі «непримиренного борця з міжнародним (ісламським) тероризмом», зокрема в Чечні та Центральній Азії. Водночас ХАМАС, який сьогодні є головним тригером політичних загострень на Близькому Сході, ніколи не позиціонувався Москвою як терористична організація. Після Мюнхенської конференції у 2007 р. та початку курсу на відмежування від Заходу, з одночасним відновленням колишнього СРСР та його зовнішньої політики, тема боротьби з міжнародним тероризмом знову актуалізувалася й повинна була прикривати в інформаційному просторі російське військове втручання в Сирію та Лівію, а також репресії проти українських мусульман на тимчасово окупованих територіях Криму й Донбасу. Військова агресія проти України в лютому 2022 р. кардинально змінила російську риторичку щодо ісламського тероризму. Два найбільш одіозні його представники на сьогодні ХАМАС і «Талібан» приймаються в РФ на офіційному рівні, з ними укладаються договори про співробітництво. Терористичні ресурси обох або замасковано, або в перспективі відверто можуть бути застосовані Кремлем в окупаційній війні проти України.

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

В Інституті правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України 25 червня відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Правове забезпечення трансформації діяльності органів публічної влади для відновлення України», присвячена 28-й річниці ухвалення Конституції України.

Із вітальним словом до учасників зібрання звернувся директор Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України член-кореспондент Національної академії правових наук (НАПрН) України О. Кот, який наголосив на важливості науково обґрунтованих рішень для трансформації діяльності органів публічної влади. Це, за його словами, дасть змогу посилити її інституційну спроможність у період повоєнного відновлення України.

Від імені законодавчої влади присутніх привітав народний депутат України, радник Президії НАН України академік НАН України і НАПрН України О. Копиленко, який привернув увагу до нагальних проблем здійснення публічної влади та ролі науки в їхньому розв'язанні, що сприятиме ефективному відновленню України.

Від судової влади виступив голова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду України доктор юридичних наук, професор М. Смокович, який зосередився на питаннях реформування судової системи в умовах європеїзації, зокрема на важливості якісної підготовки кадрів, що є одним із завдань науки й освіти, та побажав учасникам конференції плідного професійного діалогу, підсумком якого стануть конструктивні рішення для повоєнного відновлення України.

Від виконавчої влади вітальні слова – за дорученням заступниці Міністра економіки України Т. Бережної – оголосила директор департаменту зайнятості Міністерства економіки України Д. Андрюніна. Вона зазначила, що верховенство права є базовою темою для розвитку підприємств і ринку праці, а його дотримання під час розроблення державної політики відновлення України сприятиме поверненню українських громадян, які отримали тимчасовий захист в інших країнах, і повідомила, що Міністерство економіки України врахує результати конференції у своїй діяльності.

Генеральний директор директорату з питань правової політики Офісу Президента України В. Дубовик зазначив, що цей захід є нагодою напрацювати науково-правову базу, яка забезпечить ефективне функціонування органів публічної влади після війни.

Як підкреслив заступник голови Національної поліції України, начальник кримінальної поліції, генерал поліції третього рангу, доктор юридичних наук, професор А. Небитов, потрібно готувати науково-правове підґрунтя для протидії злочинності, а конференція зробить свій внесок у гарантування безпеки громадян після війни, оперативне розслідування воєнних злочинів органами поліції та неминуче покарання російських військових злочинців. Він вважає, що взаємодія всіх органів публічної влади важлива і позитивно вплине на повоєнне відновлення нашої країни.

Головний науковий співробітник відділу публічно-правових досліджень Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України, суддя Конституційного Суду України у відставці академік НАПрН України М. Костицький, привітавши учасників зібрання, наголосив на необхідності створення уніфікованого органу влади, який координуватиме і контролюватиме діяльність органів публічної влади під час виконання Плану відновлення України, та відзначив інтенсифікацію ролі громадянського суспільства (інституціями якого є й наукові установи, що розробляють нормативно-правові механізми трансформації публічної влади для повоєнного відновлення) у розвитку держави.

Далі присутні заслухали й обговорили кілька наукових повідомлень. Зокрема, головний науковий співробітник відділу дослідження проблем правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України член-кореспондент НАПрН України А. Колодій окреслив питання реформування правоохоронних органів в умовах євроінтеграції України.

Суддя Конституційного Суду України доктор юридичних наук, професор О. Совгіря зосередилася на діяльності Конституційного Суду України в умовах воєнного стану.

Про застосування принципу «добропорядного врядування» у практиці Конституційного Суду України доповів суддя Конституційного Суду України член-кореспондент НАПрН України В. Городовенко.

Професор кафедри юстиції Навчально-наукового інституту права Київського національного університету ім. Тараса Шевченка доктор юридичних наук, професор М. Стефанчук торкнулася проблем суддівського врядування в Україні.

Депутат Київської міської ради, перший заступник голови постійної комісії з питань власності та регуляторної політики Київської міської ради кандидат юридичних наук Г. Свириденко повідомила про особливості діяльності місцевого управління в умовах сучасних суспільних трансформацій.

Депутат Київської обласної ради, голова постійної комісії Київської обласної ради з питань екології, природокористування, мисливства, водних ресурсів, ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС та інших надзвичайних ситуацій доктор юридичних наук Р. Титикало розкрив роль місцевого самоврядування у відновленні України.

Конференція завершилася фаховим обговоренням, до якого долучилися головний науковий співробітник відділу публічно-правових досліджень Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України академік НАПрН України В. Шакур, перша заступниця голови Національної служби посередництва та примирення, трудовий арбітр і медіатор, доктор юридичних наук, професор С. Запара, заступник директора з наукової роботи Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України член-кореспондент НАПрН України А. Гриняк, провідний науковий співробітник відділу дослідження проблем правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України кандидат юридичних наук, доцент В. Тернавська.

Насамкінець модератор заходу, заступник директора з наукової роботи Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України член-кореспондент НАПрН України А. Гриняк подякував усім за плідну роботу й зазначив, що ефективна співпраця науки і влади здатна повноцінно забезпечити національні інтереси України (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2024. – 26.07*).

В Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України в комбінованому форматі (офлайн і онлайн) 27 червня відбувся круглий стіл – презентація результатів наукового дослідження «Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни».

У вступному слові директор інституту, віцепрезидент НАН України академік НАН України О. Рафальський наголосив на актуальності досліджуваної проблеми та результатів дослідження, яке містить детальний аналіз змін, що відбуваються у політичному полі України під впливом розв'язаної Росією війни. Він також підкреслив важливість здійсненого науковцями політологічного аналізу діяльності ключових інститутів політичної системи: в режимі її функціонування, в інститутах парламентаризму, президентства, виконавчої та судової гілок влади. Важливим дослідницьким напрямом є й аналіз сучасних суспільно-політичних процесів. Ці й інші питання стали предметом дослідження, результати якого викладено на сторінках колективної монографії.

Завідувачка відділу політичних інститутів та процесів цього інституту Г. Зеленько зазначила, що авторський колектив зосередив увагу на ключових аспектах політичних змін в Україні, викликаних умовами воєнного стану: на функціональних змінах у політичній системі країни, нових форматах взаємовідносин влади й суспільства, новаціях у реалізації євроатлантичного курсу Української держави. Предметною сферою аналізу змін у країні є функціонування політичних і владних інститутів, характер політичного правління відповідно до активізації суспільних процесів у духовній, культурній, етнополітичній сферах, пошук шляхів інтеграції України у світовий демократичний простір.

Далі виконавці проекту коротко представили свої розділи дослідження:

– «Трансформація політичного режиму в Україні під час повномасштабної російської збройної агресії» (авторка – завідувачка відділу політичних інститутів та процесів Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України член-кореспондент НАН України Г. Зеленько);

– «Проблема інституційної спроможності парламенту під час війни» (учений секретар Інституту кандидат історичних наук, доцент В. Перевезій);

– «Структурно-функціональні зміни виконавчої влади» (старший науковий співробітник відділу політичних інститутів та процесів кандидат політичних наук, доцент С. Ситник);

– «Політичні аспекти змін у судовій гілці влади України» (старший науковий співробітник відділу політичних інститутів та процесів кандидат політичних наук С. Брехаря);

– «Морально-психологічна єдність українців у відсічі російській збройній агресії» (заступник директора Інституту з наукової роботи доктор політичних наук, професор Ю. Шайгородський);

– «Управлінські механізми запобігання політичному радикалізму і зміцнення політичного консенсусу» (провідний науковий співробітник відділу політичних інститутів та процесів кандидат політичних наук Н. Кононенко);

– «Етнополітика під час війни» (завідувач відділу етнополітології доктор політичних наук, професор В. Котигоренко);

– «Війна і кристалізація євроатлантичного вектора України» (заступник директора Інституту з наукової роботи член-кореспондент НАН України О. Майборода);

– «Механізми народної дипломатії у формуванні міжнародної підтримки України» (старший науковий співробітник відділу проблем світового політичного розвитку кандидат політичних наук Л. Кияниця);

– «Сек'юритизація суспільно-політичного простору України перед лицем збройної агресії» (старший науковий співробітник відділу проблем світового політичного розвитку кандидат філософських наук М. Кияк).

До обговорення тематики дослідження долучилися також головний науковий співробітник відділу політичних інститутів та процесів доктор політичних наук, професор В. Козьма, провідний науковий співробітник відділу політичних інститутів та процесів кандидат політичних наук Р. Балабан, провідний науковий співробітник відділу етнополітології, керівник Центру єврейської історії і культури кандидат історичних наук А. Подольський, провідний науковий співробітник відділу політичних інститутів та процесів кандидат політичних наук І. Овчар, а також працівники інших наукових установ, викладачі закладів вищої освіти, представники медіа та громадських організацій (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 2.07).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Український журнал з питань агробізнесу «Пропозиція» [№ 5 (343), 2024 р.] опублікував статтю директора Дослідного сільськогосподарського виробництва Інституту фізіології рослин і генетики НАН України кандидата сільськогосподарських наук Д. Коновалова, присвячену створеним у цій академічній установі високопродуктивним сортам пшениці озимої, які надзвичайно позитивно зарекомендували себе у практиці українських аграріїв, а також співпраці інституту з підприємствами, що працюють у різних регіонах нашої країни.

Директор Інституту фізіології рослин і генетики НАН України академік НАН України, Герой України В. Моргун презентує хліб із сортів власної селекції.

«Пшениця озима по праву займає першість серед продовольчих культур, а пшеничний хліб та продукти її переробки мають важливе харчове значення у житті людства, – нагадує автор публікації. – У сучасному прогресивному землеробстві дедалі більшого значення набуває освоєння наукових досягнень селекції та насінництва, а зростання валових зборів зерна на земній кулі протягом останніх 50-ти років зумовлене саме генетичним поліпшенням рослин.

Підвищення продуктивності основного хліба – пшениці озимої – насамперед базується на використанні генетичного потенціалу інноваційних

сортів. Але, на жаль, хліборобська практика показує, що потенціал продуктивності пшениці озимої у виробництві часто реалізується лише на 30–50 %».

За словами В. Моргуні, помилково думати, що лише нові технології аграрного виробництва розв'яжуть проблему збільшення валового збору зерна. Для цього необхідно мати певні знання і основне – впроваджувати у виробництво принципово нові, максимально адаптовані до сучасних погодних умов, сорти та високоякісне насіння.

«Саме добрий сорт та дотримання технології його вирощування, – продовжує академік, – є найдієвішою формулою отримання достойного рівня врожаю. На цьому трималося і тримається зерновиробництво всього світу».

Уже майже пів століття науковий колектив Інституту фізіології рослин і генетики НАН України та Дослідного сільськогосподарського виробництва Інституту під керівництвом всесвітньовідомого генетика-селекціонера рослин, Героя України, академіка НАН України В. Моргуна творчо працюють у цьому напрямі, створивши понад двісті високопродуктивних інноваційних сортів та гібридів основних сільськогосподарських культур, таких, як пшениця, кукурудза, жито, спельта, ячмінь та інші.

Щорічно лише сортами золотих київських пшениць засівається близько 2 млн га, а це третина всіх площ посіву цієї культури в Україні, тому логічно, що кожна третя хлібина випечена із зерна сортів селекції ІФРГ НАН України, а це є вагомим внеском у зміцнення продовольчої безпеки нашої держави.

Про свій досвід вирощування пшениці озимої сортів Астарт, Богдана, Городниця, Даринка Київська, Київська 19, Новосмуглянка, Перлина Поділля, Плеяда, Подолянка, Січеслава, Софія Київська, Щедрівка Київська розповіли авторіві статті українські аграрії: директор ТОВ «Агроексперт» (с. Елітне Харківського району Харківської області) С. Доля, директор ТОВ Агрофірма «Славутич» (с. Катерина Синельниківського району Дніпропетровської області) Р. Браціло і головний агроном цього підприємства С. Бурлай, директор Селянського (фермерського) господарства «Подільське» (с. Жежелів Козятинського району Вінницької області) М. Харенко, директор Фермерського господарства «Ксенія-Агро» (м. Марганець Дніпропетровської області) О. Жига, директор СТОВ Агрофірма «Новий шлях» (с. Чернещина Борівського району Харківської області) О. Гомон. Усі вони надзвичайно задоволені співпрацею з Інститутом фізіології рослин і генетики НАН України та підкреслюють, що сорти селекції цього Інституту надзвичайно добре себе зарекомендували – вони високоврожайні, зимо- й посухостійкі, їхнє зерно має високу хлібопекарську якість, а це дає змогу українським фермерам триматися навіть у вкрай важких умовах війни.

«...сорти селекції Інституту фізіології рослин і генетики НАН України мають високу екологічну пластичність і тому висіваються в усіх кліматичних зонах України (Степ, Лісостеп, Полісся) і далеко за її межами, – продовжує кандидат сільськогосподарських наук Д. Коновалов. – Інститут фізіології рослин і генетики НАН України має 17 опорних пунктів, розміщених в зонах

Степу, Лісостепу та Полісся, у яких ведеться селекційна робота, насінництво, екологічні випробування та демонстраційні посіви. Це світова практика ведення наукових досліджень з проблем генетичного поліпшення рослин. Така методика ведення селекційних досліджень дає змогу створювати сорти з високою екологічною пластичністю.

Вперше в Україні вченими Інституту створено унікальний за якістю зерна сорт пшениці озимої Донор Київський, основне призначення якого — виробництво хлібобулочних виробів високої якості та екстра якісного борошна, в тому числі і для експорту. Слід підкреслити унікальність сорту пшениці озимої Донор Київський, зерно якого містить 17,0–18,0 % білка високої якості. Впровадження цього сорту у виробництво може суттєво підвищити експортний потенціал України за рахунок підвищення якості продукції борошно-круп'яної промисловості.

Серед сортів, які мають високу якість зерна сильної пшениці, слід назвати нові сорти пшениці Здоба Київська, Джамала, Синтетик 240 та ін.

Україна повинна перебудуватись від експорту зерна до експорту продукції переробки, тому вирощування зерна високої якості – саме на часі і має стати в пріоритеті.

Також інститут має на озброєнні унікальний спеціалізований сорт пшениці-дворучки Зимоярка, який користується неабиякою популярністю серед агровиробників, поєднує в собі два типи розвитку – озимий та ярий. <...> Сорт такого типу має надзвичайно вагоме практичне загальногосподарське значення. За осіннього та ранньовесняного висівання він істотно перевищує за врожайністю яру пшеницю. Результати проведених польових досліджень показують, що у виробничих умовах Дослідного сільськогосподарського виробництва Інституту фізіології рослин і генетики НАН України (Київська область) в ярому посіві сорт Зимоярка забезпечив урожайність на рівні 7,5 т/га. Це один із найвищих рівнів продуктивності ярої пшениці в країні у виробничих умовах. Весняний підсів Зимояркою уперек посівів пшениці озимої може забезпечити прибавку врожаю у 1,5–2 рази. Сорт Зимоярка має незаперечні переваги подовженого періоду осінньої сівби, його можна висівати в кінці оптимальних строків посіву озимих, під час зимових відлиг та ранньою весною. Аграрії мають можливість пересіву зріджених або загиблих озимих тією самою культурою.

У науково-практичних дослідках В. Швартау, академіка НАН України, з проблем розробки та впровадження запрограмованих урожаїв на дослідному полі інституту у 2023 р. отримано рекордні врожаї продовольчого зерна сортів селекції ІФРГ НАН України:

Київська – 19–13,2 т/га;

Городниця – 13,5 т/га;

Софія Київська – 14,4 т/га.

До речі, сьогодні жоден із закордонних сортів пшениці озимої, занесений до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні, за стабільністю продуктивності та якістю і особливо стійкістю до

морозів та посухи, в умовах заощадливих технологій, не може конкурувати з кращими сортами вітчизняної селекції. Це результат багаторічної творчої праці академіка НАН України, талановитого генетика-селекціонера рослин В. Моргуна та його трудового колективу (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 17.06).

Рух, описаний математично

Сучасний рівень розвитку техніки та технологій потребує нових механізмів, а отже, нових методів їхнього дослідження. Ці механізми мають бути простими, надійними й енергоефективними. Водночас вони стають дедалі складнішими, адже ускладнюються завдання, задля яких їх створюють, а також математичні моделі, які їх описують. Саме тому одним із надзвичайно важливих завдань сучасної механіки є побудова нових математичних моделей актуальних механічних систем і розроблення нових або вдосконалення вже наявних методів їхнього аналізу. Серед таких актуальних механічних систем – малоприводні механічні системи. Чим вони особливі? Про ці системи та їхнє дослідження повідомляють науковці Інституту механіки ім. С. П. Тимошенка НАН України завідувач відділу академік НАН України А. Мартинюк і провідний науковий співробітник відділу доктор фізико-математичних наук А. Хорошун.

На відміну від звичайних підходів синтезу керування, де на кожен ступінь вільності припадає свій вхід керування, у малоприводних механічних системах кількість входів керування, яке реалізує поставлену задачу, може бути меншою за кількість ступенів вільності механічної системи. Завдяки цьому енергетичні витрати зменшуються, а надійність функціонування підвищується, адже якщо один із керуючих пристроїв відмовить, початкову задачу керування можна буде реалізувати за допомогою тих керуючих пристроїв, які продовжать функціонувати. Малоприводні механічні системи широко використовують для моделювання реальних процесів у робототехніці, космонавтиці, морській справі, дослідженні гнучких, мобільних, локомотивних систем і в багатьох інших галузях.

Науковці Інституту механіки ім. С. П. Тимошенка НАН України теж працюють за цим актуальним напрямом. Зокрема, у відділі стійкості процесів вивчають динаміку таких малоприводних механічних систем (тобто їхній рух під дією різних сил), як, наприклад, маятник із маховиком, механічна модель супутника з подвійним обертанням і маніпулятор із нелінійним пружним зчленуванням.

Для початку коротко пояснимо, чим прикметні, цікаві й практично важливі три названі типи малоприводних механічних систем. Спершу – про маятник із маховиком. Маятник є найпростішою моделлю ноги робота, що крокує. Механізми, що крокують, працюють під час періодичних рухів – фаз ходьби, бігу, балансування. Цими складними механізмами потрібно керувати, бо під час нормальної роботи їхня динаміка може структурно змінюватися

через втрату ступенів вільності, удари, ковзання тощо. Тому побудова законів керування, що забезпечують бажані якісні характеристики стаціонарних станів і програмних траєкторій таких моделей (зокрема стійкість) при різних припущеннях, є актуальною задачею сучасної робототехніки.

Ще один приклад – механічні моделі супутників із подвійним обертанням (Translational oscillator with rotational actuator, скорочено TORA), які (тобто супутники) належать до одного з основних типів безпілотних космічних апаратів. Простіше кажучи, це два тверді тіла (платформа й ротор), з'єднані жорстким валом. Після доправлення на орбіту супутник рухається без взаємного обертання його частин одна відносно іншої, як одне тверде тіло. Завдання полягає у тому, щоби забезпечити необертання платформи, наприклад, для виконання досліджень чи фотозйомки у фіксованому напрямку. Як цього досягають? Розташований на платформі електродвигун за допомогою валу обертає ротор у напрямі, що збігається з напрямом початкового обертання. Завдяки цьому кутова швидкість платформи прямує до нуля, а момент імпульсу ротора стає рівним початковому моменту системи. Проте внаслідок такого маневру супутник може «перекинутися» через збільшення кута нутації, або ж швидкість обертання ротора почне необмежено зростати. У підсумку, космічний апарат може суттєво відхилитися від бажаного руху. Для дослідження цих негативних режимів пропонують [R. K. Yee, Spinup Dynamics of a Rotating System with Limiting Torque, Master's Thesis, UCLA (1981)] використовувати однойменну механічну модель – TORA: за своєю математичною природою вона подібна до моделі супутника з подвійним обертанням і, як і маятник із маховиком, теж належить до класу малоприводних механічних систем. До речі, TORA цікава не лише в контексті вивчення поведінки космічних апаратів, а й сама по собі – як модель механізму для активного гасіння вібрації обертанням ексцентрикового маховика. Водночас, як наголошують науковці, аналізуючи динаміку механічних систем і будуючи відповідні математичні моделі, слід прискіпливіше зважати на процеси, що виникають під час деформації пружних елементів, які входять до їх складу. Інакше адекватність побудованих моделей зменшуватиметься, а реальна поведінка модельованих систем відрізнятиметься від прогнозованої. Оскільки модель TORA ще мало вивчена в умовах нелінійної залежності сили, яка виникає під час деформації пружини, від зміщення, в Інституті механіки ім. С. П. Тимошенка НАН України працюють над побудовою керування механічною системою на основі такої моделі.

Нарешті, третій приклад малоприводних механічних систем – це маніпулятор із пружним зчленуванням, утілений, скажімо, у промислових роботах. Однією з причин виникнення вібрацій у маніпуляторах промислових роботів є пружність зчленувань між керуючим приводом і керованою ланкою. Це може викликати деформація елементів трансмісії (ременів передачі чи довгих валів), зокрема, коли вони швидко рухаються або зазнають великих навантажень. Моделюючи механічні системи, такими малими збуреннями зазвичай нехтують. Водночас експерименти довели, що це може призводити

до некоректності моделей і, як наслідок, до небажаних фізичних ефектів на кшталт резонансу, здатного зруйнувати частини механізму. Тож, знов-таки, потрібні адекватні моделі керування такими механічними системами. І що більше ці моделі враховують нелінійність сили, яка виникає внаслідок деформації, то адекватнішими вони є. Це особливо критично, коли йдеться про великі навантаження й інші пограничні режими функціонування маніпулятора. Отже, досліджувати динаміку маніпулятора саме з нелінійним пружним зчленуванням надзвичайно важливо й актуально, щоби не лише розвивати теорію малоприводних механічних систем, а й краще розуміти динаміку промислових маніпуляторів і підвищувати їхню надійність.

Усі ці приклади доводять, по-перше, наскільки вагому практичну роль відіграють наукові дослідження, коли навіть теоретичні розрахунки мають цілком реальні, матеріальні наслідки, а по-друге, чому в таких розрахунках (і особливо у них) слід зважати на дрібниці. Адже, будуючи математичну модель, зазвичай намагаються спростити початкову задачу, а для цього – нехтують деякими доданками чи складовими руху. Наприклад, припускають, що параметри моделі виміряні точно й не змінюються протягом усього часу її функціонування. Вважається, що знехтувані доданки малі, а похибки вимірювання неістотні. І чимало моделей, одержаних унаслідок таких спрощень, стали чи не аксіоматичними. Хоча не кожною малою величиною можна знехтувати, не спотворивши суті задачі. Це демонструють деякі механічні системи, що поводяться не так, як прогнозувалося.

То який же математичний апарат допоможе розв'язати цю проблему? Чисельні методи та наближені методи інтегрування, що їх зазвичай використовують дослідники, у цих випадках не дають потрібного результату – як із погляду точності, так і з погляду скінченності й величини часового інтервалу, на якому цей результат одержано (адже деякі механічні системи на зразок аерокосмічних апаратів і транспортних систем слід розглядати на доволі великих або ж узагалі наближених до нескінченності часових проміжках). Натомість перспективним є метод функцій Ляпунова. Він, з одного боку, «працює» на нескінченних часових проміжках, а з іншого – дає змогу не розв'язувати систему диференціальних рівнянь (бо таке розв'язання може бути надзвичайно складним і навіть неможливим, якщо система істотно нелінійна чи має велику розмірність).

Проте застосувати цей метод вдасться, лиш якщо побудувати допоміжну функцію для того чи того класу систем диференціальних рівнянь, бо регулярної процедури такої побудови (тобто для всіх класів систем диференціальних рівнянь), на жаль, немає. Отже, механіки-теоретики стикаються тут із дуже творчим завданням: вони мають розробити нові способи побудови допоміжних функцій або зуміти поширити відомі методи на нові класи систем диференціальних рівнянь. Саме цим успішно займаються науковці відділу стійкості процесів Інституту механіки ім. С. П. Тимошенка НАН України (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 18.06.*

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

У Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського» 5–6 червня тривав міжнародний форум «Штучний інтелект: глобальний діалог». Захід організували Міністерство освіти і науки України, Національна академія наук України й інноваційна екосистема «Sikorsky Challenge Ukraine».

В обговоренні шляхів і проблем розвитку й застосування технологій штучного інтелекту в Україні та світі взяли участь президент Національної академії наук України академік А. Загородній, співголови Координаційної наукової ради з питань штучного інтелекту при Президії НАН України – члени Президії НАН України, академік-секретар Відділення інформатики НАН України, заступник директора з наукової роботи Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України академік О. Хіміч і ректор Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» академік М. Згуровський, а також міжнародні експерти, представники органів державної влади й бізнесу.

Панельна дискусія «Штучний інтелект: стратегічне бачення майбутнього» охопила широкий спектр питань можливостей, викликів і загроз широкого впровадження технологій штучного інтелекту в різні сфери життя. Йшлося, зокрема, про те, як штучний інтелект змінить структуру виробництва, соціальну сферу (передусім медицину), соціальні комунікації, науку й освіту, допоможе прогнозувати варіанти розвитку майбутнього, а також про етику і законодавче регулювання використання штучного інтелекту тощо.

«У лютому НАН України створила координаційну наукову раду з питань штучного інтелекту (її співголовами є академіки О. Хіміч і М. Згуровський), – нагадує у своїй статті для всеукраїнської газети для науковців та освітян «Світ» журналіст Д. Шулікін, який теж побував на форумі. – Як повідомив президент НАН академік А. Загородній, до її складу увійшли представники академічних інститутів та провідних університетів. Координаційна рада організувала мережу регіональних центрів, які залучають кращих математиків, фізиків, фахівців у галузі обчислювальної техніки, інформаційних технологій для подальшого розвитку штучного інтелекту в Україні, а одним із конкретних заходів, до організації якого долучилась рада, став цей форум.

«Штучний інтелект – це міждисциплінарна галузь, і тому комплексне міждисциплінарне вивчення цієї проблематики з залученням науковців з різних регіонів сприятиме більш інтенсивному розвитку цього напрямку», – переконаний О. Хіміч. Він нагадав, що у 2020 р. розпорядженням уряду затверджено концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні. Концепція сприяла розвитку та впровадженню технологій ШІ, а також гармонізації основних задач ШІ зі стандартами Європейського Союзу.

Ректор КПІ ім. Ігоря Сікорського, співголова Координаційної наукової ради з питань штучного інтелекту при Президії НАН України академік

М. Згуровський констатує, що ШІ може брати на себе рутинну роботу багатьох людей, він виконує її краще, швидше і точніше – так змінюється структура людського капіталу в економіці будь-якої країни. Отже, люди, які від самого початку своєї кар'єри виконували рутинну роботу, опиняться перед викликом – а що далі?

«Штучний інтелект змінить і структуру виробництва, – продовжує М. Згуровський. – Вона ставатиме більш інтелектуальною. З'явиться новий простір для автоматизації. Функції, які люди виконували в ручному режимі, мають підхопити роботи».

Вплине ШІ й на соціальну сферу, зокрема охорону здоров'я, медицину. «Якщо навчити нейронну мережу розпізнавати ті чи інші види захворювань, створити величезні бази даних різних діагнозів і застосувати методи розпізнавання і класифікації, то значно зросте кількість правильно поставлених діагнозів з участю ШІ, а це – велика кількість врятованих життів», – зауважує ректор КПІ.

Змінять свій характер і соціальні комунікації. «Ми вже відчуваємо це певною мірою, коли заходимо в ту чи іншу розумну соціальну мережу і нам підкидають саме ту інформацію, яку ми раніше запитували, – зауважує М. Згуровський. – Але це лише старт, далі персоніфікація соціальної комунікації буде суттєво зростати».

Академік-секретар Відділення інформатики НАН України, співголова координаційної наукової ради з питань штучного інтелекту академік О. Хіміч очікує прориву у квантових обчисленнях, що дасть новий поштовх розвитку ШІ.

За його словами, проривні технології, які можуть з'явитись найближчим часом, пов'язані з суперкомп'ютерним ресурсом. «На часі – квантовий штучний інтелект, квантові комп'ютери, квантові стимулятори (які вже створено такими фірмами як “Google”, IBM тощо), – наголошує О. Хіміч. – У майбутньому природний паралелізм, який закладено в проблематику квантових обчислень, може справді дати могутній поштовх для розвитку штучного інтелекту. Що більше даних, то точніші результати, що кращий суперкомп'ютерний ресурс, то швидше ми приходимо до розв'язання задач».

Водночас штучний інтелект – це не лише нові можливості, а й нові загрози. «Штучний інтелект може і вже використовується як автономна зброя, – цитує його слова газета “Світ”. – Сьогодні активно створюються роботизовані платформи для виконання тих чи інших завдань, і в них можна закладати такі алгоритми дій, що вони можуть виходити з-під контролю».

Друга загроза, яка вже нависла над нами – інформаційні війни. «Боти, які воюють, – це і є втілення технологій штучного інтелекту, – продовжив М. Згуровський. – Ми інколи можемо не зрозуміти, хто на нас впливає, але мережа вивчає нас і діє проти нас так, щоб деморалізувати й у такий спосіб досягти відповідної цілі. А такі речі як порушення конфіденційності, втручання у приватне життя, спостереження за людьми – це також загрози, які вже втілюються».

Сьогодні люди постійно генерують цифрові дані. За словами академіка М. Згуровського, після розпізнавання і класифікації через головні сервери ці дані потрапляють до відповідних баз, і в цьому масиві даних є приховані закономірності. Робота з ними відбувається за допомогою спеціальних методів штучного інтелекту.

«Тут є дві сторони медалі, – зауважує М. Згуровський. – Можна розпізнати закономірність, зрозуміти її й осмислити для ухвалення правильного рішення і розроблення ефективнішої стратегії поведінки особистості чи групи людей. І водночас – закономірності, які там приховані, можуть бути антисоціальні, антигуманні. Тому важливо вибудувати такі інструменти розпізнавання цих прихованих закономірностей, які правильно зорієнтують людей або певні соціуми».

Як боротися з ризиками? На думку М. Згуровського, потрібно ухвалювати відповідні нормативні акти, запроваджувати в суспільстві нові правила – наразі таке завдання постало перед багатьма розвиненими країнами.

Допоки машинне навчання під контролем математиків, програмістів, розробників, це й буде запорукою того, що ми не вийдемо на крайню сингулярність. Таку думку висловив О. Хіміч. «Проблеми самонавчання, самоорганізації систем штучного інтелекту нині виходять на передній план, і їх потрібно розвивати так, щоб ми могли розуміти, у якому напрямі розвивається ШІ й певною мірою контролювати цей процес», – додав академік.

Про сучасний стан і перспективи розвитку штучного інтелекту (та його застосування у науці, освіті, обороні й інших сферах) повідомили також провідні фахівці з України, Ізраїлю, Литви, Польщі, Чехії, Японії. Їхні наукові повідомлення стосувалися можливості здійснювати високопродуктивні обчислення, наявності суперкомп'ютерного ресурсу, доступу науковців до хмарних обчислень, бурхливого розвитку методів глибинного навчання, появи рекурентних нейронних мереж тощо.

Далі за програмою форуму відбулися підсумкова науково-технічна конференція II Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт зі штучного інтелекту й конкурс стартап-проектів та інженерних розробок зі штучного інтелекту (це проміжний етап XIII Міжнародного фестивалю інноваційних проектів «Sikorsky Challenge 2024») (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 21.06).

Наукові видання НАН України

У червні видавництво «Академперіодика» НАН України опублікувало наукову монографію «Атлас флюїдних включень у деяких мінералах України».

Автор праці – знаний український термобарогеохімік (термобарогеохімія – це наука про флюїдні включення у мінералах) і видатний

експериментатор, головний науковий співробітник Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка НАН України доктор геологічних наук Д. Возняк (1938–2023). В Атласі розглянуто способи реконструкції умов кристалізації мінералів за флюїдними включеннями для відтворення РТ-параметрів їхньої консервації. Описано важливість процесів, що відбуваються зі включеннями після консервації (перенаповнення, розтріскування, зміна форми порожнини) для достовірного відтворення умов формування геологічних об'єктів. Подано інформацію про нові генетичні типи включень. Обґрунтовано участь ліквідації у формуванні інтрузивних масивів. Ілюстративний матеріал Атласу підтверджує отримані генетичні висновки. Книга стане у пригоді мінерологам, геохімікам і геологам, які вивчають ендегенні родовища корисних копалин.

У геологічній літературі є чимало атласів макрооб'єктів – корисних копалин, форм і структур кристалів, мінералів, порід і руд, але дуже мало атласів, що віддзеркалюють світ мікро- та наночастинок. Насамперед через малий розмір об'єктів дослідження, у цьому випадку – включень мінералоутворювального середовища, які ускладнюють, інколи унеможливають їхню діагностику, аналіз хімічного і фазового складу, генетичну інтерпретацію, тобто утруднюють виявлення наукового та практичного значення включень.

Потреба мати спеціалізовані атласи флюїдних включень існувала завжди, попри наявність рясно ілюстрованих статей і монографій. Основна мета «Атласу флюїдних включень у деяких мінералах України» – не лише показати фотографії та діагностику включень, а й надати стисло інформацію про специфіку їхнього утворення та ролі у реконструкції умов формування геологічного об'єкта. Тут описано і включення, пояснення умов формування яких тривалий час було суперечливим. Міжнародні атласи, що їх випускають великі наукові видавництва (наприклад, «Springer» чи «Elsevier»), зазвичай можуть охоплювати ширший спектр мінералів і флюїдних включень зі всього світу, що відкриває можливості для широкого порівняння й аналізу. Науковий доробок Д. Возняка посідає особливе місце завдяки описові широкого спектру українських мінералів і візуалізації високої якості. Ці особливості посприяють кращому розумінню регіональних геологічних процесів і зроблять вагомий внесок у розвиток освіти й науки в Україні.

Інформацію про флюїдні включення в цьому Атласі висвітлено у двох частинах. Весь текстовий матеріал зосереджено у першій, яка складається з передмови, невеликого глосарію та восьми тематичних розділів. У ній стисло подано інформацію про флюїдні включення у мінералах – значення основних термінів, використаних для їхнього опису: генетичний тип включень, перенаповнення, змінення форми, розтріскування флюїдних включень тощо. Основний обсяг цієї частини займають дані про специфіку реконструкції умов формування геологічних об'єктів за допомогою результатів вивчення флюїдних включень; новий тип вторинних включень із «шапочкою», розтріскані включення золота тощо. У другій частині, власне атласі флюїдних

включень, представлено лише фотографії, що доповнюють описи першої частини. Фотографії флюїдних включень несуть інформацію про форму, розміри, наповнення, агрегатний стан тощо, важливу для реконструкції умов їхнього захоплення мінералами та подальших змін.

Включення – це будь-яка ізольована з усіх боків у процесі кристалізації ділянка в тілі мінералу, яка має з ним фазову межу. Межа розділу між флюїдним включенням і мінералом є нестабільною і перебуває в динамічній рівновазі за зміни РТ-параметрів мінералоутворення. З погляду внутрішньої будови кристалів: включення – це об'ємний дефект, заповнений у процесі кристалізації мінералоутворювальним флюїдом або іншою речовиною.

Флюїдні включення – важливий елемент анатомії кристалів, практично немає мінералів, що їх не містять. Їхні розміри коливаються в широких межах – від кількох сантиметрів до невидимих в оптичному мікроскопі (менше 0,25–0,30 мкм). Розмір включень може зменшуватись до розміру молекул H₂O (0,23 нм) або CO₂ (0,35 нм).

Захоплення включень кристалом здійснюється внаслідок будь-якої втрати гранню або її ділянками стійкості росту включення після консервації кристалом зазнають змін, часто суттєвих. Причиною можуть бути розшнуровування, зміни форми в процесі набуття включенням форми рівноважного негативного кристала, перенаповнення, розтріскування, вплив радіаційного опромінення тощо.

Флюїдні включення – джерело достовірної та значної за обсягом інформації про зміну температури, тиску, агрегатного стану, хімічного складу, динамічної в'язкості, рН, Eh та інших параметрів кристалізації мінералів. Отримані дані є важливою складовою реконструкції умов формування геологічних об'єктів.

У пропонованому атласі йдеться про флюїдні включення в таких об'єктах:

- у мармароських «діамантах»;
- в анортоклазі Чорної гори (Закарпаття), в рості якого брав участь сольовий розплав;
- у кристалах кварцу і топазу із заноришових (камерних) пегматитів Волині, результати дослідження яких склали основу сучасних уявлень про генезис цих порід (Волинський мегаблок Українського щита (УЩ) та у кварці Майського родовища золота (Голованівська шовна зона УЩ), у формуванні яких відіграли роль високотермобаричні потоки CO₂-флюїду;
- у цирконі Азовського Zr-REE-родовища й Великовисківського сієнітового масиву (Приазовський мегаблок УЩ), що зафіксували ліквідацію магматичного розплаву в становленні сієнітового масиву.

Інформацію про включення викладено так, щоб вона викликала інтерес не лише фахівців геологічного профілю, але й інших читачів, яких цікавлять можливості вивчення флюїдних включень у відтворенні умов формування геологічних об'єктів *(Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2024. – 27.06).*

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

О. Аулін, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

О. Ауліна, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Аналіз використання наративних конструкцій у межах негативного російського впливу на інформаційний простір України

У статті досліджуються стратегічні комунікації, що здійснюються з використанням наявних інформаційних ресурсів України в контексті боротьби з російськими наративними конструкціями (НК). Розглянуто підходи закордонних і вітчизняних експертів до визначення терміна «стратегічні комунікації» (СК). Здійснено аналіз використання НК у межах негативного російського впливу на інформаційний простір України. Досліджено організаційні та інші заходи, що здійснюються українськими учасниками СК у контексті протидії деструктивному інформаційному впливу з боку РФ. Наведено рекомендації з підвищення ефективності вітчизняних СК, зокрема через використання додаткових можливостей бібліотек. У дослідженні застосовано компаративний метод, методи соціології і політології, а також експертних оцінок.

Ключові слова: стратегічні комунікації, наратив, соціальні комунікації, інформаційна безпека, інформаційний простір, бібліотечно-інформаційні центри.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах широкомасштабної війни, розгорнутої РФ проти України, постійно зростає роль стратегічних комунікацій. Насамперед ідеться про потужні атаки з російського боку на інформаційний простір України, які постійно здійснюються із задіянням державних і приватних інституцій. Шляхом масованого використання наративних конструкцій, розроблених російськими політтехнологами, Кремль намагається підірвати єдність українського суспільства, щоб послабити супротив власній воєнній агресії. Задля досягнення згаданої мети піддаються деструктивній критиці дії вищого керівництва України, робляться спроби дискредитувати силові структури і правоохоронні органи в очах широких верств українського соціуму й західних партнерів. Москва намагається посягти розбрат серед вірян різних конфесій, спрямувати інформаційну агресію на культурну й політичну асиміляцію тимчасово окупованих територій України. За таких умов суттєво зростає роль заходів інформаційної протидії, що здійснюються в межах СК.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало аспектів проблем, що торкаються стратегічних комунікацій, розкрито в роботах таких закордонних і вітчизняних авторів, як Д. Верчич [1], К. Галаган [1], Д. Дубов [19], П. Корніш [3], Ж. Ліндлей-Френч [3], Б. ван Рулер [1], К. Сіраміш [1], Д. Хольцхаузен [1]. У цій царині науково-інформаційної діяльності українських бібліотечно-інформаційних центрів присвячені дослідження В. Горового [18], Ю. Половинчак [20] та ін. В. Ліпкан [6] розглядає стратегічні комунікації в контексті процесів державотворення, що відбуваються в сучасній Україні. Питання використання стратегічних комунікацій у протидії російській навалі

аналізуються такими науковцями, як О. Базар [10], Б. Гудал [4], С. Корман [4], К. Лазарук А. [11], А. Третвей [4] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні, на жаль, практично відсутні роботи, присвячені аналізу використання потенціалу стратегічних комунікацій у сфері протидії поширенню російських нарративів в українському інформаційному просторі.

Мета статті – здійснити аналіз використання потенціалу стратегічних комунікацій у контексті протидії поширенню в українському інформаційному просторі деструктивних російських нарративів.

Виклад основного матеріалу. Згідно з логікою дослідження, було застосовано компаративний метод (зокрема, для порівняння різних підходів щодо розуміння стратегічних комунікацій), методи соціології і політології, а також експертних оцінок (під час дослідження сутнісних характеристик російських нарративів та протидії їм з українського боку). У результаті з'ясовано, що в умовах російсько-української війни сучасні стратегічні комунікації використовуються як дієвий засіб для вирішення багатьох завдань, що доповнюють бойові дії, або стають самостійним елементом боротьби в інформаційній сфері.

У найбільш загальному вигляді СК розглядаються західними вченими як цілеспрямовані комунікації, що здійснюються суб'єктом для виконання своєї місії [1]. Так, експертами НАТО стратегічні комунікації тлумачаться як «скоординоване і відповідне використання можливостей і діяльності НАТО – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків із громадськістю, інформаційних та психологічних операцій у разі необхідності для підтримки політики Альянсу, операцій і заходів та з метою просування цілей НАТО» [2]. Європейський погляд на стратегічні комунікації здебільшого знаходить своє віддзеркалення в підходах Chatham House, де СК визначається як «система взаємопов'язаних дій на стратегічному, оперативному і тактичному рівнях управління, що спрямована на досягнення розуміння інтересів і потреб цільових аудиторій і виявляє ефективні методи і механізми активації та підтримки певних типів поведінки з боку цих аудиторій» [3]. Американські експерти С. Корман і Б. Гудал звертають увагу на такий суттєвий момент у розвитку стратегічних комунікацій, як заміна в останні десятиліття в домінуючих моделях СК монологічних компонентів на діалогічні [4].

Російські підходи до здійснення стратегічних комунікацій на перший погляд збігаються із західними. Спільним для них є розуміння СК як гранично широкої за своїм охопленням діяльності, пов'язаної з досягненням стратегічних цілей, необхідністю синхронізації дій різних суб'єктів. Проте головна спрямованість російських СК має відверто агресивний характер. Досить часто їх кінцевою метою, крім поліпшення іміджу держави на міжнародній арені, є просування або зміна культурних (ідеологічних) цінностей у свідомості цільових аудиторій [5, с. 19–28].

На відміну від країни-нападника з українського боку відсутня агресивна спрямованість у визначенні стратегічних комунікацій. Наприклад, автор однойменного словника В. Ліпкан пропонує на теперішньому етапі історичного розвитку розглядати СК «як узгоджені та скоординовані урядом держави можливості інституціональної структури та інститутів громадянського суспільства, спрямовані на розуміння цільової аудиторії з метою створення, зміцнення, збереження та розвитку сприятливих умов для просування з урахуванням національних цінностей легітимованих національних інтересів, політики та цілей держави через використання узгоджених концепцій, стратегій, доктрин і програм, планів, тем, меседжів, смислів, наративів і продуктів, поєднані та синхронізовані з діями, можливостями, спроможностями та потенціалом усіх елементів системи державного управління» [6]. У Доктрині інформаційній безпеки України, а також у Доктрині зі стратегічних комунікацій ВКП 10-00(49).01 Збройних сил України визначено, що «стратегічні комунікації – скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави» [7]. Поряд з цим, якщо в національній Доктрині інформаційній безпеки «стратегічний наратив – спеціально підготовлений текст, призначений для вербального викладення у процесі стратегічних комунікацій з метою інформаційного впливу на цільову аудиторію», то в ЗСУ «стратегічний наратив – основоположна ідея, що відображає та визначає базові принципи існування та шляхи розвитку ЗС України, характер і спрямованість внутрішніх і зовнішніх взаємовідносин, на основі якої формуються напрями реалізації державної (відомчої) політики» [8].

Найбільш небезпечною в стратегічних комунікаціях Кремля є інфільтрація до інформаційного простору України деструктивних наративних конструкцій, розроблених російськими політтехнологами. Такі наративи часто спираються на міфологізовані стереотипи мислення, що вкорінювалися в колективному несвідомому ще за часів колишнього СРСР або навіть Російської імперії. НК антиукраїнського характеру використовуються, зокрема для формування комплексу меншовартості українців, хибних уявлень про події в сучасній Україні, у самій РФ та в інших країнах, насамперед тих, з якими офіційним Києвом встановлені партнерські відносини. Згадана діяльність має системний характер і активізується під час загострень російсько-українських відносин. Поширення російських наративів здійснюється через телебачення, радіомовлення, друковані та електронні ЗМІ, інтернет-ресурси тощо, для цього використовуються як офіційні пропагандисти, так і діячі науки і культури, представники російської громадськості, органів влади й управління [5, с. 19–28].

Російське вторгнення 2022 р. супроводжувалося черговою активізацією антиукраїнських інформаційних атак, які відбувалися з використанням як нових, так і «вживаних» наративних меседжів (НМ). Одним із базових НМ

російської навали стали різні варіації на тему: «Де ви були коли наших людей 8 років вбивали на Донбасі й руйнували Донецьк». У цьому випадку неозброєним оком видно намагання російських пропагандистів одразу приголомшити об'єкт впливу і виключити можливість критичного ставлення до інформації, що надається. Після цього йдуть численні перманентні фейкові вкидання, які, звісно, супроводжують використання НМ, щоб відволікти увагу й не дати змогу проаналізувати останні [9].

Певною новелою стало розкриття російських наративів у статті Т. Сергєйцева під назвою «Що Росія має зробити з Україною», яка активно поширювалася російськими ЗМІ та окремими пропагандистами. Структурно це є повністю розгорнута НК з головним меседжем – «Як повністю знищити все українське». Її автор вважає, що «українізм – штучна антиросійська конструкція». Тому «дебандеризації буде самої по собі недостатньо... Денацифікація України – це і її неминуча деєвропеїзація... Денацифікація неминуче буде й деукраїнізацією», проголошує він [10].

Варто також звернути увагу на те, що для підвищення ефективності інформаційних впливів російською стороною активно застосовувалася технологія псевдо-фактчекінгу – нібито для боротьби з українською пропагандою, а по суті – для маніпулювання та заперечення фактів воєнних злочинів військовослужбовців РФ в Україні. Такі проєкти («Війна з фейками», «Цвинтар фейків» тощо) нібито спростовували поширювані українцями фейки. Проте аналіз їхнього змісту свідчить, що саме ці «українські фейки» ніколи не поширювалися в українському інформаційному просторі. Вони навмисно створювалися пропагандистами РФ, а потім ними ж і спростовувалися, щоб звинуватити Україну в поширенні дезінформації. Такі псевдо-фактчекінгові проєкти російської пропаганди мають певний успіх серед іноземної аудиторії. Частина наративів стають вірулентними і поширюються багатьма мовами [11].

Для протидії поширенню в інформаційному просторі України деструктивних російських наративів із початку російської агресії в 2014 р. активізувалася діяльність зі створення державних і недержавних організацій, що включилися в протиборство з інформаційною агресією з боку РФ у контексті здійснення стратегічних комунікацій. Згадані організації викривають небезпеку російських наративних і фейкових конструкцій, здійснюють контрдезінформаційні заходи, проводять профільні наукові дослідження, а також координують зазначену діяльність.

Наприклад, 2020 р. було сформовано Управління стратегічних операцій Апарату Головнокомандувача ЗС України, яке опікується питаннями організації, координації, синхронізації та контролю за реалізацією заходів СК у Збройних силах України, забезпечення ефективної взаємодії суб'єктів стратегічних комунікацій ЗСУ, розвитку спроможностей ЗСУ з питань СК та проведення їх оцінювання [12].

Крім того, при Національному університеті оборони України ім. І. Черняхівського функціонує Навчально-науковий центр стратегічних

комунікацій у сфері забезпечення національної безпеки та оборони STRATCOM. Центр здійснює підготовку й підвищення кваліфікації військовослужбовців і працівників структур сектору безпеки та оборони держави з питань СК. А також проводить наукові дослідження проблем СК у взаємодії з провідними освітніми, науковими організаціями України та держав-членів НАТО [13].

Цю ініціативу підхопити й інші інституції. Так, у 2021 р. був створений Центр стратегічних комунікацій Національної академії Служби безпеки України. Центр здійснює науково-освітнє забезпечення підготовки зі СК співробітників СБУ, а також інших інститутів сектору безпеки і оборони та працівників органів державної влади, виробляє проактивні технології протидії інформаційно-психологічним загрозам з боку РФ, об'єднує зусилля фахівців безпекових, державних інституцій, представників громадянського суспільства у протидії російській агресії. У тому ж напрямі працюють Служба стратегічних комунікацій Головного управління Національної гвардії України, відділ інформаційної безпеки та розвитку інформаційного суспільства Національного інституту стратегічних досліджень [14].

Активна робота з протидії деструктивному російському інформаційному впливу проводиться МЗС України, а також Центром стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики України. Останній бере участь у розбудові стратегічних комунікацій (розробка контрнарративів РФ, проведення інформкампаній, включення українських нарративів у щоденну комунікацію уряду), протидії дезінформації та формуванні стійкості до неї, регулярному інформуванні про гібридну агресію з боку Росії на міжнародному рівні, напрацюванні механізмів протидії дезінформації спільно з міжнародними партнерами [15].

Не менш активно боротьбою з дезінформацією і фейками займається Центр протидії дезінформації при РНБО України, а також численні громадські організації на кшталт «StopFake», «Детектор медіа», «VoxCheck» [16]. Крім боротьби з російськими нарративами та іншими маніпулятивними конструктами в межах СК на шпальтах друкованих і електронних видань, виступів з екранів телевізорів і участі в радіопередачах, здійснюються більш масштабні заходи, такі як, наприклад, міжнародний щорічний Kyiv Stratcom Forum (KSF). Під час роботи KSF відбувається поєднання та обмін досвідом про підходи щодо протидії гібридній агресії й побудові стратегічних комунікацій у сучасних умовах [17].

Враховуючи викладене і цілком погоджуючись із висновками В. Горового: «Інформаційні комунікації, насамперед стратегічні, управлінські структури справедливо вважають найефективнішим механізмом керування інформаційними обмінами на сучасному етапі інформатизації, який зараз характеризується постійно зростаючим числом джерел суспільного інформування» [18], а також Д. Дубова: «На інструментальному рівні ефективна система СК – це передусім однозначна формалізована модель взаємодії відомств, їх оперативна співкоординація для утвердження певного

нарративу» [19], можна констатувати, що в нинішніх умовах будь-яка державна або недержавна організація в Україні, яка має змогу впливати на формування внутрішнього або зовнішнього інформаційного простору, здатна зробити свій позитивний внесок у загальноукраїнську боротьбу проти російської інформаційної агресії. У цьому контексті треба звернути увагу на декілька важливих моментів. По-перше, вкрай необхідною є панівна роль державних установ, до компетенції яких віднесено координацію проведення стратегічних комунікації. В іншому випадку різні суб'єкти СК можуть здійснювати інформаційні заходи, що дублюватимуть один одного або, навіть, перешкоджати їх реалізації. Це негативно позначатиметься на ефективності стратегічних комунікацій загалом. По-друге, необхідний об'єктивний аналіз наявності в кожному потенціальному суб'єкті СК реальних можливостей для участі у проведенні відповідних заходів, та їх координації в середині самого суб'єкта.

Одним із потужних вітчизняних бібліотечно-інформаційних центрів є Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. НБУВ має сформовану протягом багатьох десятиліть цільову аудиторію, яка постійно оновлюється та розширюється через використання бібліотекою сучасних інформаційних платформ. З цього, зокрема, складається ресурсна база НБУВ для участі в СК. Наприклад, у контексті відповідних стратегічних комунікацій НБУВ можуть проводитися наукові конференції, семінари, круглі столи та інші заходи відповідної спрямованості. Додатковим інформаційним ресурсом є організація тематичних книжкових виставок. Крім того, НБУВ має декілька потужних інформаційних ресурсів, які більшою або меншою мірою можуть бути задіяні в СК. Ідеться про задоволення інформаційних запитів користувачів національними електронними інформаційними ресурсами та електронними ресурсами глобального інформаційного простору, організацію якісного доступу до електронних інформаційних ресурсів усім категоріям населення, а також – сприяння можливості інфотворення [20]. Беззаперечно, це стосується самовираження в інформаційній сфері, зокрема формування адекватного ставлення до спроб РФ здійснювати деструктивний вплив на інформаційний простір України. За умов російської агресії значно підвищується роль НБУВ у сприянні інфотворенню в загальнонаціональних інтересах. У структурі бібліотеки значний обсяг роботи в цій царині, зокрема виконується Службою інформаційно-аналітичного забезпечення (СІАЗ).

СІАЗ має інтелектуальний ресурс, щоб випускати декілька електронних і друкованих інформаційно-аналітичних видань, серед яких «Україна: події, факти, коментарі» і «Соціальні мережі як чинник інформаційної безпеки». Співробітники згаданого структурного підрозділу активно використовують можливості електронних ресурсів НБУВ, на їх основі оперативно готують якісні матеріали для подальшого оперативного реагування на інформаційні виклики та/або формування інформаційної основи сучасного національного розвитку. Завдяки такій діяльності створюються додаткові умови для поліпшення зв'язків вищих органів влади України із суспільством і здійснення

якісних стратегічних комунікацій у національному інформаційному просторі. Це має велику цінність під час російського вторгнення, яке супроводжується потужними деструктивними інформаційними впливами з РФ, спрямованими насамперед на те, щоб роз'єднати народ і владу України, і в такий спосіб знищити потужний потенціал супротиву російській агресії з боку українського соціуму.

Висновки та рекомендації. У результаті порівняння вищевказаних підходів щодо стратегічних комунікацій можна дійти висновку про те, що для РФ здебільшого притаманна агресивна спрямованість на просування або зміну культурних цінностей у свідомості цільових аудиторій. У той самий час Захід поступово переходить від розгляду стратегічних комунікацій у контексті суперництва в бік їх сприйняття як засобу конструктивної комунікації. Російська агресія, активна фаза якої триває з 2014 р., спонукає українські експертні й політичні кола розглядати СК, насамперед, у межах протидії деструктивному інформаційному впливу РФ, одним із важливих елементів якого є відповідні нарративні конструкції. Загальна ефективність СК підвищується у разі комплексного й системного задіяння в них потенціалу державних і недержавних суб'єктів при відповідному рівні загальної координації. НБУВ має значну ресурсну базу для участі в стратегічних комунікаціях. Співробітники профільних структурних підрозділів бібліотеки активно використовують наявні електронні ресурси, оперативно готують якісні матеріали для подальшого швидкого реагування на інформаційні виклики, а також беруть участь у формуванні інформаційної основи сучасного національного розвитку України. Водночас розробка і виконання єдиного тематичного плану НБУВ щодо участі в стратегічних комунікаціях, у разі його узгодження з відомствами, до безпосередньої компетенції яких віднесено здійснення СК, на наш погляд, могли б сприяти підвищенню ефективності стратегічних комунікацій із протидії деструктивному інформаційному впливу РФ.

Список бібліографічних посилань

1. Hallahan K., Holtzhausen D., Van Ruler B., Vercic D., Siramsh K. Defining Strategic Communication. *International Journal of Strategic Communication*. 2007. No. 1. P. 4. <https://doi.org/10.1080/15531180701285244>
2. NATO Strategic Communications Policy. NATO UNCLASSIFIED. 2009. URL: <http://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Policy.pdf>
3. Cornish P., Lindley-French J., Yorke C. Strategic Communications and National Strategy. *A Chatham House Report*. September 2011. P. 4. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/r0911stratcomms.pdf>
4. Corman, S. R., Trethewey, A., Goodall, B. A 21st Century Model for Communication in the Global War of Ideas. From Simplistic Influence to Pragmatic Complexity. Consortium for Strategic Communication. Arizona State University.

2007. Report No. 0701. Pp. 4–14. URL: <https://csc.asu.edu/wp-content/uploads/pdf/114.pdf>

5. Аулін О. Стратегічні комунікації: участь бібліотечних установ у протидії глобальним інформаційним загрозам. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Вип. 61. 2021. С. 19–27. URL: <https://doi.org/10.15407/np.61.019>

6. Ліпкан В. Поняття і сутність стратегічних комунікацій на сучасному етапі державотворення. *GOAL*. 2016. URL: <https://goal-int.org/ponyattya-ta-struktura-strategichnih-komunikacij-na-suchasnomu-etapi-derzhavotvorennya>

7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 р. «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : Указ Президента України № 47/2017. *Верховна Рада України. Законодавство України* : вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>

8. Доктрина зі стратегічних комунікацій ВКП 10-00(49).01. *Ukrainian Military Pages*. 2020. URL: https://drive.google.com/file/d/1JAoiuD3A_XSk-O9f-2jVxcE7tEVNnguV/view

9. «Росія бажає миру», а «ЗСУ під прапорами Третього рейху»: як працює роспропаганда під час війни. *Ukrinform*. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3443721-rosia-bazae-miru-a-zsu-pid-praporami-tretogo-rejhu-ak-pracue-rospropaganda-pid-cas-vijni.html>

10. Базар О. Державне інформгентство РФ опублікувало текст з обґрунтуванням геноциду в Україні. *IA LB*. 2022. URL: https://lb.ua/world/2022/04/04/512233_derzhavne_informagentstvo_rf.html

11. Лазарук К. «Война с фейками» та шизофашизм. Як росія створює та поширює дезінформацію. *Інститут масової інформації*. 2022. URL: <https://www.imi.org.ua/monitorings/vojna-s-fejkamy-ta-shyzofashyzm-yak-rosiya-stvoryuye-ta-rozprovsyudzhuye-dezinformatsiyu-i4680613>

12. Управління стратегічних комунікацій. *Міністерство оборони України*. 2020. URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-generalnogo-shtabu/upravlinnya-strategichnih-komunikacij.html>

13. В Україні функціонує унікальний навчально-науковий центр STRATCOM. *Armyinform*. 2020. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/06/26/v-ukrayini-funkczionuye-unikalnyj-navchalno-naukovyj-czentr-stratcom>

14. Центр стратегічних комунікацій Національної академії СБУ. *Academy.ssu*. 2021. URL: <https://academy.ssu.gov.ua/ua/155-pro-centr-stratkomu-centr-strategichnih-komunikacij>

15. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформації. *Smu.dsp*. 2022. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/tsentr-stratehichnykh-komunikatsii-ta-informatsiinoi-bezpeky-pry-mkip-informuie>

16. Битва за громадську думку: як Україна воює з Росією на інформаційному фронті. 2022. URL: <https://explainer.ua/bitva-za-gromadsku-dumku-yak-ukrayina-voyuje-z-rosiyeyu-na-informatsijnomu-fronti/>

17. Kyiv Stratcom Forum. Український досвід стратегічних комунікацій в умовах війни. *Stratcom*. 2023. URL: <https://stratcom.online/#forum>
18. Горовий В. М. Стратегічні комунікації в науково-інформаційному процесі сучасності. *Вісн. Нац. акад. наук України*. 2021. № 3. С. 3–9. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004112>
19. Дубов Д. Стратегічні комунікації: проблеми концептуалізації та практичної реалізації. *Стратегічні пріоритети*. ДНУ ІБП НАПрН України. 2016. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/dubov.pdf>
20. Половинчак Ю. Особливості інтерактивного простору соціальних медіа в контексте реалізації маніпулятивних технологій. *Наук. записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. Вип. 5–6 (79–80). С. 183–193. 2018. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/polovynchak_osoblyvosti.pdf